

ELEMENTE VECHI GRECEȘTI IN LIMBA ROMÂNĂ

Problema aceasta prezintă mai multe laturi, care privesc: *a)* elementele v. grec. bine stabilite până astăzi; *b)* centrul sau centrele geografice de unde au putut veni în Dacia; *c)* eventualitatea existenții în limba română și a altor elemente, decât cele cunoscute până acum.

Această eventualitate a fost luată în considerare de mai mulți cercetători care au propus o serie de etimologii românești pe baze vechi grecești¹⁾.

Pentru mine nu încape îndoială că odată ce a fost admis un număr de forme v. grec. în limba noastră, calea nu poate fi închisă numai pentru că nu s'au putut înfățișa destul de convingător unele etimologii propuse în anii din urmă. De aceea drumul rămâne deschis prin logica faptelor. În limba în care s'au aflat, până într'un moment dat, elemente dintr'o anume direcție, acolo te mai poți aștepta oricând să se descopere și altele.

Numai asupra centrelor de iradiere a influenței v. grec. pot urma discuțiuni. Dela început, problema se cade s'o punem geografic. Orientul romanic, dela Adriatică la Marea Neagră și Dunăre, apare ca un spațiu susceptibil de a fi fost influențat de limba și cultura veche grecească. Firește, în acest vast teritoriu, vor

¹⁾ V. înșirarea acestora la C. Diculescu, *Dacia Romană în oglinda inscripțiilor și a limbii de azi*. I. Elementele grecești, Cluj, 1926 p. 4. Acestea (după O. Densusianu) sunt *argea, broască, brotac, bute, căscă, urmă, cauc, doagă, drum, amăgi, măngâia, mărgău, martur, maț, mic, urmă, urgie, farmec, râncheza, samar, spân și zeană*. Cfr. și *REW*³ s. v. și explicațiile noastre, mai departe.

fi fost puncte mai ușor atinse de această influență, precum se arată astfel cărmurii Mării Negre¹⁾). Alte elemente v. grec. au venit pe calea știută a latinei vulgare, neîntuită de anume teritorii balcanice, ci mereu mișcătoare și cuceritoare, ori unde ea înainta. Latina vulgară în genere putea aduce cu sine caractere care se cunosc astăzi în Italia și în alte teritorii românești. În sensul acesta se întreprind cele mai multe cercetări și în lingvistica noastră.

A rămas însă un ținut romanic, nu destul de bine observat sub raportul influenței vechi grecești. Acesta este sudul Italiei, izvor bogat pentru iradierea culturii grece, fie direct, peste Adriatică, fie prin coloniști transplantăți în Dacia. Aceștia, chiar dacă nu erau Greci curați, ci Romani sau semi-romanizați, purtau cu ei unele caractere lingvistice din Magna Graecia. Această judecată mi-o intemeiez aici pe fapte concrete, care se găsesc din belșug în cunoșterile studiilor ale romanistului G. Rohlfs²⁾.

In cele ce urmează vom explica din lexicul nostru un grup de elemente pe care le socotim de origine greacă veche:

Dacorom. AFIN, AFINĂ „Vaccinium myrtillus“. Micul arbust cu fructe ca niște boabe mici albastre închise sau negre brumării, îl cunoaștem toți cei ce am trecut printr-o pădure din regiunile alpine. Astăzi se vinde pretutindeni prin piețe, prin gări, încât nu este nevoie să mai adăugăm că numele este răspândit pe întreg teritoriul țării noastre. Există și în aromână cu variantele *afin*, *afincu*, iar fructul *afină*, *afincă*, *afink'e*, *afing'e*.

¹⁾ Mi-am exprimat această părere în *DR* III p. 628, unde am propus câteva etimologii cu puncte de plecare din v. gr. Am comunicat apoi la *MLR* [=Muzeul Limbii Române] în mai multe ședințe (dela 1924 încoace) și alte cercetări analoge. Unele le-am publicat incidental, v. de ex. *Langue et Littérature* I 2, 1941, *DR* X, 1941 și *Revista Filologică* II 1928 p. 63—65.

²⁾ *Griechen u. Romanen in Unteritalien*. Genève, 1924; *La terminologia pastorale dei Greci di Bova* (Revue de linguistique romane, II 271 sqq.); *Autochtone Griechen oder byzantinische Gräßtät* (Rev. d. linguist. r. IV, 118 sqq.); *Scavi linguistici nella Magna Grecia*, Halle—Roma 1933; *Dizionario dialettale delle tre Calabrie*, Halle—Milano 1932—1939. În aceste lucrări, foarte serioase, se găsește o bogată bibliografie privitoare la problema raporturilor lingvistice italo-grești din regiunea ce ne interesează și pe noi.

Dela noi a trecut la Ruțeni: *afyny, jafina, afeny, afena* și la Unguri (*afona*) DA. s. v.

Marea arie geografică a lui arată că e un cuvânt vechiu, pre-slav. Cum se vede și din numirile fr. „airelle noir“, „myrtille“, germ. „Heidelbeere“, „Bickbeere“ (Panțu, *Plantele cunoscute de pop. rom.* p. 2), semantismul cuvântului poate fi legat de ideea de „boabă“ (comp. „boabe de struguri“ etc.) și a putut porni dela un prototip care avea astfel de înțeles generic sau, prin exten-siune, dela numele unui fruct asemănător.

Mai aproape ca fonetică de *afin(ă)* este lat. *acinus-acina* kleinere Beere“, sau „Traubenbeere“, păstrat în limbile române: it. *acino* „Weinbeere“, prov. *aze, ane* „Heidelbeere“, „Brom-beere“ etc., corsic. *graginu* (= *acinus+granum*). Lat. *myrtella* (myrtus) după boabele arbustului a ajuns să însemne și în it. *mortella* „Heidelbeere“, în catal. *murtrera* (din *murta*) „Heidel-beere“ REW 5801, 5802.

Ei bine, tot aşa a trecut numele arbustului, cu fruct asemănător (boabă neagră), *dafin*, la cel de *afin*, *afină*.

Legătura aceasta semantică este înlesnită și de rezultatele grec. δάφνη „Lorbeer“ ce le găsim în Italia sudică, otr. *dáfni* etc. bov δafri, regg. *nafri, avru, afra, afru, dafina, afina*, δafina, etc. Unele variante vin direct din δάφνη, altele din masc. δάφνιον, Rohlfs *Grätz.* 506; Scavi, p. 13. *Dizion. Calabr.-It.*, II, p. 72: *afina* „alloro“ și celealte variante I, p. 67, V, p. 209.

Rom. *Laur* < lat. *laurus* (it. *alloro* etc.) nu mai înseamnă planta nobilă cântată de poeți, ci o buruiană veninoasă (*datura stramonium*“), zisă și *ciumăfaie, ciumăhaie*, etc., al cărei fruct (capsulă) are semințe negre (Panțu, o. c. p. 66). Prin urmare numai forma și culoarea semințelor mai păstrează amintirea numelui latin și a plantei respective. și *laurus* a suferit amestec cu alt termen latin, *baca* „boabă“ (cum s'a întâmplat și cu δάφνη), cum vedem în it. *orbacca*, bergam *rubaga* etc. REW³ 4943 și s. v. *baca* „Beere“, 859. Din *baca* avem abruzz. *vake*, march. *vago*, galiz. *bago* „Traubenbeere“ și v. fr. *bai* „Lorbeer“¹⁾

¹⁾ V. și la Watburg *FEW* s. v. *acinus* multe variante de forme cu în-țelesuri cosemantice.

Prin urmare imaginea fructului dă naștere la amestecuri și trecheri de înțeles dela un cuvânt la altul. Așa s'a petrecut și în viața semantică a rom. *afin(ă)*, care a împrumutat numele dela *ἄσφυνη*. Formal, cuvântul rom. se operează deplin cu variantele din sudul Italiei, în care a dispărut *d-* inițial (*afina* etc.), fie din pricina amestecului cu lat. *acinus,-a* (v. mai sus), fie pentru că *d-* inițial s'a crezut că este prepoziția *de-*: comp. expresia curentă „*foi de dafin*“. Cea dintâi cale o cred mai probabilă, fiindcă am văzut și în limbile românești cum au intrat *baca* și *acinus* în familia altor numiri de plante, cu fructe (boabe) asemănătoare.

Variantele aromâne *afincu,-a* etc. au suferit desigur atingeri cu alți termeni înruditori ca înțeles, care ne scapă nouă deocamdată.

Din punct de vedere cultural-lingvistic, nu e de mirare că nume de plante mediteraneene au trecut în graiul aromân și în cel dacoromân, cu înțelesuri oarecum scăpătate și aplicate prin extensiune, la semenele cele mai apropiate.

Rom. APRIG: v. gr. *ἄπληρος*, „unreif“, gr. vulg. *ἀπλερός*.

Se cunosc în genere înțelesurile cuvântului românesc: înverșunat, aprins, crunt, crud, crâncen etc. (V. DA și Candrea-Adâimescu, *Dicț. encycl. s. v.*; acesta nu dă etimologia).

Nu i s'a putut găsi originea până acum. Plecând dela semantismul rom. „*crud*, necopt“ adj., dela lat. *crudus* (comp. și *acerbus*), care are și nuanțele, ușor explicabile, de „sălbatic, aspru“, zise despre fructe, animale sălbaticice și de omul cu fire aspră, vom ajunge la descurcarea problemei.

Forma *ἄπληρος* a suferit, în dialectele grec. și ital. sudice, mai multe stâlciri, prin schimb de sufix sau prin încrucișări cu alte cuvinte. Cităm regg. *apritu*, pian. *apridu* etc.

Pentru română trebuie să admitem o bază **apridus-*aprigus*, cu jocul de sufixe *-inus*, *-idus*, *-icus*, (și cu *-c->-g-* ca în *vitricus > vitreg*). și la verbe, încă în lat. vulgară s'a petrecut schimbul între sufixele *-in(are)*, *-id(are)*, *-ic(are)*. Asupra acestui caz a putut influența ca sens și formă chiar gr. *ἄγρικος*, „sălbatic“, v. gr. *ἄγριος* (v. acesta la Rohlfs, *Grätz. 24*).

S'a crezut că rom. *aprig* ar veni din lat. *apricus*, -a, -um „sonnig“. M. Lübke *REW*. 561, respinge etimologia, fiindcă nici ca înțeles, nici formal nu explică derivarea sus zisă, precum nu admite nici pe cea din lat. *harpago*, -onem „gierig“¹⁾.

Apropierea formală între cuvântul rom. și cel grec. prezintă greutăți, explicabile în felul arătat. Evoluția semantică se intemeiază pe exemplele din familia romanică pornită dela *crudus*, *crudelis* etc. Acestea sunt prea cunoscute și nu le mai amintesc aici. Cred totuși necesar să propun o îndreptare la ceea ce se spune în *DA*. Acolo se aşează înțelesurile începând cu cel de „avide, rapace“, nuanțe depărtate și născute prin extensiune, dacă nu greșit interpretate.

In exemplul din N. Costin . . . „aprig la prăzi“ — poate fi tălmăcit și cu „teribil, pornit“ etc. (comp. „foame turbată“, și *flămând* „care arde de foame“). In Dosoftei e mai vechiu decât în N. Costin și deci cu exemple din el trebuie să înceapă articolul *aprig* din *DA*.

In adevăr mitropolitul moldovean zice „femiaie sfadnică și *aprigă*“ („femme querelleuse et chagrine“), sau „Ellini se feaceră amari și *aprici*, *crudzi* și nemilostivi“ . . . Exemplele din N. Costin și din Neculce intră în definiția „impétuant, ardent, violent, dur“ etc.

Când zice Alecsandri „cal aprig ca un zmeu“ (cf. *DA l. c.*) pe cine ar putea îndemna să se gândească la ideea de „lacom“ etc.?

D'e aceea, așezarea lui *aprig* lângă ἀπληρος „inmaturo“ (comp. bov. *pleronno* „maturare“, grec. vulg. ἀπλερος „non sano, non sviluppato“²⁾ se dovedește ca cea mai firească.

¹⁾ Propusă de S. Pușcariu în „Dicționarul limbii rom.“ s. v. Înțelesul greco-lat. *harpago*, -onem „Hakenstange“, s'a păstrat în limbile romanice (comp. fr. *harpon* „Harpune“ etc.). Fr. *harpagon* este o expresie figurată, cultă și târzie. S'au mai gândit unii la o apropiere de *africus*, din care it. *africo*, serbo-croat. *yaprk*, span. *abrego* etc., toate cu înțeles de „vânt“ (de sud, sud-est). Expresiile rom. „viforos, vijelios“, ar fi o indicație pentru zisa presupunere, dacă în romanică n-ar exista ca termen concret de „vânt ce vine dinspre Africa“.

Tot așa ar da de gândit lat. *aper* (mistreț).

²⁾ Rohlf, *Scavi*, 25; Gräß, 19.

Rom. ARGEA: v. gr. ἐργα, *ergella etc.

Un mult discutat cuvânt. Redăm după DA. situația lui în daco-română: „sorte de hutte ou baraque où les paysannes tissent pendant l'été; métier (à tisser); planchette du métier à tisser, servant de siège au tisseur, voûte, cintre, coupole; entrée de cave; charpente (en bois); ferme, comble“.

Din exemplele date în DA se vede întâiul că termenul este general dacoromân, atestat și în Transilvania (Someș), la Viciu și la Pop Reteaganul, cu înțelesul de „construcția, scheletul compus din stâlpi și cunună“ (scheletul coperișului casei). Același înțeles se cuprinde în atestările din Moldova.

In Muntenia are rol de termen tehnic și concret, „războiul de țesut“. Apoi vine prin extensiune (nu invers cum se spune în DA) „odaie, bordeiaș în pământ, unde se ține războiul vara și se țese la umbră“. Informația din Hajdeu, *Magnum Etim.*, 1573, adaugă ceva foarte prețios și adevărat: „umbra și umiditatea ce domneau în argea dădeau firelor de tort o duritate (elasticitate?) care permitea ca pânza să se țeasă bine și des, fără a se rupe vreun fir, cum s'ar fi întâmplat afară, în aer uscat“, spune cineva din Ialomița.

Prin urmare, înțelesul din părțile de șes și mai călduroase ale țării păstrează dovada care explică nevoie de a se așeza războiul la umbră în bordeiaș. La munte în răcoarea caselor și a atmosferii mai puțin seci, se putea țese fără ca să se recurgă la bordeiu. Răsfirându-se Românilor dela munte spre șes s'au văzut silite femeile să-și facă adăpostul răcoros de care vorbește relatarea de mai sus.

De aceea în alte părți dinspre nord, se păstrează semantismul vechiul de „construcție de lemn, instrument(e) de lemn“, pentru diferite folosințe.

Aceasta este istoria lucrului și cuvântului. Ele intră în familia semantică a unor termeni ce pornesc dela ideea de lucru-lucrare-instrument și ne duce la v. gr. ἐργον „ouvrage, travail, chose, besoin“, iar ἐργα „oeuvres, travaux, travail du laboureur“, ἐργάτης „ouvrier, artisan“ și „cabestan“, „machine“!; ἐργαλεῖον

„instrument, outil“; ἐργαστήριον „atelier, fabrique, lieu où l'on travaille; atelier, boutique“ etc.

Suntem astfel pe calea luminii tot mai limpede, iar situația familiei grec. din Italia meridională completează amănuntele tehnice-semanticice. Rohlfs *Grätz*, p. 77—78, a strâns datele, din care reținem. ἐργαλεῖον „Werkzeuge“, bov., otr. *argalio* „Webstuhl“! Aici d-sa adaugă prețioasa informație „Der Webstuhl war in alten Zeiten im Hause das Werkzeug“ κατ' ἔξοχὴν (comp. francez. *métier* „Handwerk“ „Webstuhl“). Urmează ἐργασία „lucru, muncă“, apoi „câmp cultivabil“ și, ce ne atinge pe noi, ἐργάτης „die Winde“, la Vitruvius atestat în forma *ergata*, trăiește în Italia de sud ca nume de felurite unelte: bar. *árgata*, *árda*; basil. *árdya*, tarent. *árdya*, „Webstuhl, neapol. *árda* „argano“, *argatella* „arcolaio“ și în span. *argadillo* „Garnwinde“.

Formele din regiunea Bari și Tarent arată metateza *érta-gon pentru *ergaton*. Ei bine această variantă poate explica pe rom. „argea“, din baza *ertagella (din *ergatella*) care se vede lămurit în neapol. *argatella*. Din ert(a)gella se ajunge la *art(a)gei (ca *muncel* din *munticel* <*monticelus*; *fuscell* <*fusticellus* etc.). Am putea porni și dela un diminutiv *ergella din plur. ἐργα ințeles ca singular, dar din principiu este mai bine să nu recurgem la reconstrucții, fie și mai ușoare de explicat, dacă nu se pot sprijini pe alte realități lingvistice atestate, cum sunt neapol. *arda argatella* și span. *argadillo*.

Ca înțeles, vede oricine, cum ideea de „lucru-instrument-războiu-rișchitor“ etc. stăpânește și conduce viața semantică a acestei familii de cuvinte.

Prin urmare *argea* rezultă din dim. *ergatella-*ertagella¹) cu metateza atestată, provocată probabil prin influența lat. *tela* (rom. *teară* „pânză, războiu“), din care it. *telaio*, span. *telar* etc. „Webstuhl“ *REW*³, 8620.

Din punct de vedere al culturii și civilizației trecerea de nume de instrumente din limba v. grec. în Italia meridională și mai sus, se înțelege dela sine, fiindcă e vorba de influența unui popor

¹⁾ e- inițial trece în română la a-, ca *aeramen*>*aramă*, *erici(ius)*>*ari-ciu* etc.

de mai veche evoluție decât ceeace era la poporul roman în epoca „Magna Graecia“.

Astfel, „lucrul-cuvântul“ și situația lor geografică lămuresc, cred, fără nici o notă silită, originea rom. *argea*¹⁾.

Dar, pe teren dacoromân, trebuie să privim situația geografică a înțelesurilor atestate, din care cel primar de „construcție, înjghebare (de lemn ori altă materie), sculă (mai simplă ori mai complicate)“ se găsește în nordul țării și prin această arie se impune ca să plecăm dela el. Acolo, se știe astăzi, este o regiune cu multe conservațiuni latine.

Acest caracter al lucrului se vede în DA la difenițiile dela II (arhitectură): „boltă de biserică“ (în Dosofteiu); casă ridicată numai din stâlpi și pusă „cunună“ (Somes), „... tot materialul lemnos, la clădirea unei case, afară de părți, de ex. „costoroabele, grinziile, căpriorii și leațurile“. Toate acestea sunt *argea*; tot aşa la o șură sau alt acaret (jud. Neamț); „argea=acoperiș“ (Moldova); la moară „argeaua stă deasupra amânărilor“ (Vaslui). La plutărit „leagă (la plută) pe delături câte-o grindă numită *argea*“. Aceste *argele* apără pluta de a nu se desface; „... se zice: am aşezat argelele ca să întăresc pluta“ (jud. Neamț).

Prin urmare e vorba de lucru făcut din bucăți de lemn legate între ele, ca și scheletul unui războiu.

Se prea poate ca înțelesul de „métier à tisser“ al lui *argea* să fi fost odată mai întins, iar slavele „războiu-statice“ i-au luat locul mai târziu, fiindcă arătau însușirea de termen tehnic mai precis. Apoi coborând în jos spre Muntenia, Oltenia, ca alte

¹⁾ Mi se atrage atențunea că prof. Grégoire dela Bruxelles a făcut și d-sa undeva, într'o notă, legătura între *argea* și gr. ἄργατης Nu știu dacă va fi explicat și schimbările din forma românească. Oricum, ideea venită dela un savant recunoscut în domeniul filologiei grece, întărește și mai mult explicațiunea noastră. Celealte etimologii pomenite de DA. nu sunt admise nici acolo: v. gr. ἄργιλλα „chambre souterraine servant d''étuve“ (în glosse) sau turc. (*djagatai*) *ardja* „caisse, boîte“. Dar ce să caute acest turcism în terminologia țesutului și în nordul Transilvaniei? Cât privește forma v. greacă ἄργιλλα are un sens cu totul particular și este izolată în timp și spațiu.

Istoria unui cuvânt nu se mai poate trata astăzi prin simple apropieri fonetice.

cuvinte vechi pornite din Nordul țării, *argea* și-a restrâns rolul semantic la cel de „războiu“, și apoi la cel de „loc, încăpere (bordeiu)“ în care este aşezat. „Merg, intru la *argea*“, însemna a se duce la țesut, la războiu, în cămara-bordeiu (comp. fr. *atelier*). Procedarea aceasta de a urmări faptele lingvistice dacoromâne dela Nord la Sud va aduce desigur multe descoperiri neașteptate¹⁾ (v. mai departe *zestre*).

Dacorom. ARIN,-Ă ,ANIN,-Ă „aune“: gr. ἄλνη „Erle“.

Prețiosul material din R., *Gräß.*, 87, Sc. p. 183 mai desleagă și problema rom. *arin*, care nu poate fi explicat direct din lat. *alnus*, fiindcă grupul *-ln-* nu se preface în românește în *-n-r-*, iar

¹⁾ In balada populară se întâlnește deseori *argea*. Dau aici câteva versuri din *Iana Sinziana* (Giuglea-Vâlsan, *Dela Românii din Serbia, Culegere de lit. pop.*, p. 216 și u.) în care se vede lămurit cum fata mare țese ca să-și facă *zestre*:

La nouă <i>argele</i> ,	In gură de- <i>argea</i> ,
La <i>argeaua</i> mică,	Din gură zicea:
Cu ferești de sticla ...	Țasă, Leană, țasă
Țasă Iama, țasă	Țasă, schindosăște,
Fir și ibrișân,	Ca ieu să te iau [de soție].
Lu Soare [mirele] peșchir.	Și repetă:
... .	Țasă, Leană, țasă,
Pânză și mătasă	Țasă, schindosăște [brodează],
Lu Soare cămașă.	De nuntă mi gătește
Soare răsărea	Ca ieu să te iau...

(v. și p. 225, 226 id.).

Acelaș adevăr vechiu din viața familiară românească a Daciei apare în balada *Soarele și Luna* culeasă din Muntenia, (G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare*, p. 410):

Soarele ... zicea:	Și mi te zorești
Ileană, Ileană,	Cămăși să-mi gătești,
Țesi și chindisești,	Și mi te grăbești
Fir verde'mpletești	Să te logodești ... etc.

Se pot strânge multe dovezi în această privință, dar, cum spuneam, oricine a observat mai atent problema căsătoriei la Români, știe că „zestre“ însemnează întâi și întâi ceea ce se țese și se coase pentru viitoarea familie. (v. și S. Fl. Marian, *Nunta la Români*). V. mai departe *zestre*.

un derivat **alninus*¹⁾ REW. s. v., prezintă aceeași greutate de netrecut. De aceea nu s'a înregistrat nicio etimologie în *CDDE* și nici în *DA*. Forma grec. din sudul Italiei s'a născut, cum arată Rohlfs cu fapte (cfr. gr. ἀκμή > ἀκόμη, ibid) din *alnus*, cu epeneteza lui -a și cu trecerea la genul feminin. Aceasta din cauza numirilor de arbori și fructe, unele masculine cu -us, altele feminine în -a (comp. *pom*, *poamă*, *prun*, *prună*, *păr*, *pară*, etc., fenomen identic în romanică). În dacoromană există ambele genuri *ánin* și *arin* (*arin*) și *anínă*, *ánină* (fructul) *DA* s. v. Normal **álana* dedea **aránă*, *arâne*, masc. **arän*, *arâni* și prin metafonie, la plural *arini*, *arine* (<*a'nin*, *anín*, prin asimilarea *r-n-n-n*, ca în *serenus-senin* etc.).

Metafonia s'a petrecut mai ușor în formele accentuate *árâne*, *árine* etc. (comp. *carpinus*, > *carpă*, *carpen*, *carpin*, *frasă*, *frasină*; *asine-asină* în loc de **asänă* etc.). Dublul accent care există în românește, se explică fie prin coexistența, o bucată de vreme, a lui *alnus*, fie prin oscilarea ce o avem în *áripă* și *árípă* (alapa).

Ca să plecăm dela un prototip lat. vulg. **álana*, care ajungea la **alena* (ca *alapa-alepa*) nu e necesar, fiindcă baza gr. amintită cere **alana* (**ἀλάνη*).

Faptul că avem și azi ambele accente în română, înăuntrul acestieia trebuie să se ajunge normal la **árâne*, *árine*, *ánine*, de unde sing. *anin(ă)*, căci direct din **arän*, *ă-arâni*, *arâne*, deși era posibil, totuși nu cunosc exemple asemănătoare (comp. *lână-lâni*, *mână-mâni*, *plumân-plumâni*, *săptămână-săptămâni*, dar *sânge* și *singe*, iar în lat. vulg. *álacer* > **alecer* > *alécrum* etc.).

Explicările pot varia, dar forma *ἀλάνη* născută în epoca veche latină vulgară, cum am spus, a ușurat deslegarea istoriei cuvântului *árin*, *ă*-*ánin*, *ă*.

In ce privește *-án* + *i*, *e* (la plur. **arâni*, **arâne*) trecut la *-i(n)*, s'a întâmplat și în *inimă* < *ânemă* < *anima*. Să nu se uite că derivatul *aniniș*, compusele numeroase „*arin-alb,-roșu,-negru*“, (deoarece coaja aninului se întrebunează și la vopsit), au ajutat slabirea și schimbarea accentului, după care desvoltarea lui *-án*

¹⁾ Presupus de I. A. Candrea, fără nici un temeu.

(-i,-e) la -in (-i,-e) devine normală (comp. pronunțările *pepeni*, *pepini*, *pieptini*, *oamini*; *perini*, *tarini* etc.).

Daco-rom. ARMIG: v. gr. ἀρνός

cuprinde aria Banat, Crișana (Munții Apuseni). Eu l-am aflat și în Hunedoara. Faza cea mai veche trebuie să fi fost *armic* (dată de Frâncu-Candrea), fiindcă terminațiunea -ic, poate prin analogie, să treacă la -ig, după cazuri ca *vitrec-vitreg*, *cârlig*, *bețic-bețig(as)* etc.

Apropierea de forma v. greacă se impune prin înțelesul de „mâle”, care e aproape sinonim cu „armăsar”. Grec. ἄρνος înseamnă „miel”¹⁾ (parte bărbătească). După A. Meillet (Indo-germ. Forschungen V. 328 și u.) cuvântul grec. (cu derivatul ἄρνειός ,bélér“) este un născut din ἄρσην cu înțelesul primitiv de „mâle”. Acesta, din rolul general ce-l avea la început, s'a restrâns cu vremea la cel de „bélér“ și de „miel“¹⁾ (ἄρνος). Tot aşa *masculus* mai deține rolul semantic latin în limba italiană (*maschio*), în franceză (*mâle*) etc. În alte limbi însă s'a restrâns la anume animale, ca de ex. în română *mascur* „(porc) masculin“, în sardă *masu* „berbece“, în alte părți înseamnă „mistreț“, „taur“ și a. m. d.

Așa s'a întâmplat și cu ἄρνος care înseamnă astăzi „miel“ și în Italia meridională, dar s'a putut aplica și la cal, alături de lat. *admissarius* (armăsar“).

Arnic apare astfel ca un diminutiv (cu sufixul -ic). Forma primitivă trebuia să sună numai *armic*, dar, cum oricine poate băga de seamă, aceasta s'a intâlnit cu *admissarius* și între ele s'a produs un schimb de imprumuturi. *Arnic a devenit *armic*, iar la celălalt s'a propagat r înaintea lui *m*, care nu s'a putut explica până acum.

Zona geografică cuprinsă de formele cu *rm* ale lui *admissarius*, arată posibilitatea venirii fenomenului din Italia sudică, căci el a lăsat urme în română, albaneză și sardă.

In dialectele it. de sud (grecești și romane) s'au păstrat până

¹⁾ Semnificația termenilor păstorești de origine v. grec., o vom analiza mai departe.

azi variante din *αρνός* și din derivatul *arniscus*¹⁾ „miel“. Influența a mers și mai la nord, căci forma toceană *arneccchio* e din aceeași familie, dar cu sufix latin, cum a văzut pe drept cuvânt M. Lübke *REW* s. v. *arniscos* „junges Lamm“.

In Dacia elementul v. grec. va fi avut înțelesul de „bărbătuș“ (mânz sau miel), precum astăzi *noatin* și *cârlan* înseamnă și „mânz“ dela 1—2 ani și „miel“ de circa un an.

Pe urmă *armic-armig* a luat locul lui „armăsar“, în regiunile amintite la începutul acestei expuneri. El era întins odinioară și mai departe, fiindcă a lăsat o urmă în Mehedinți, unde se zice *armăcsar*, cu *c(s)* din *armic*.

In *CDDE*, unde se constată această contaminare, etimologia lui *armic* e necunoscută, iar prezența lui *-r(m)-* în *armăsar* ne-explicată. Prin faptele arătate de noi se lămuresc amândouă problemele.

Rom. BOSCOANĂ, A BOSCONI: grec βάσκανος.

DA s. v., dă pentru termenul acesta vrăjitoarești înțelesurile: „sortilège, sorcellerie, enchantement, magie“ iar geografic, se află în Banat, Transilvania și Moldova. Ar fi cam în aceeași arie cu unele conservațiuni din Transilvania și Moldova precum *curechiu*, *neauă* și a. m. d.

Este interesant cosemantismul lui *boscoană* cu „făcătură“ și „farmec“. A face are și rolul acesta semantic (comp. *desfă pui că ce-ai făcut*=desleagă farmecul ce mi-ai făcut). Span. *hechizo* „de farmec“, *hechiceria* „fermecătură“, spun același lucru. A *amăgi* își are originea în limba greacă și la început a însemnat „a îndupla“, a înșela pe cineva prin farmece. Vine dela v. gr.

¹⁾ Bov. *arní* „agnello“, *arniska* „pecora di un anno“, regg. *arniska* „pecora di due anni“ etc. etc.

Apropierea ce a făcut-o Șăineanu (*Infl. orientală*) de foarte depărtatul tătăresc (!) *argamak* „cheval de race noble“, rămâne în domeniul fantaziei (v. *DA* s. v. unde se înregistrează părerea fără comentariu, dar se declară „etimol. necunoscută“), nu numai prin imposibilitate de formă, dar și pentru că rom. *armic* se găsește într'o regiune conservativă (Munții Apuseni), de departe de stepele Nistrului.

$\mu\alpha\gamma\epsilon\nu\omega$ „ensorceler“, „enchanter“, care a lăsat urme în sicilian *ammagari* și s-a întins până în Sardinia (v. O. Densusianu, *Hist. d. l. r.* p. 200, *CDD.*, No. 52 s. v. *amägi* „séduire, tromper“ < lat. *ammagire* < gr. $\mu\alpha\gamma\epsilon\nu\omega$; v. și *REW* No. 5237, unde se arată urme din *magus*, în calabr. *magaru*, sp. *amagar*. Nu se înregistrează corespondentele românești.

Rohlfs strânge mai multe cazuri: regg., cat., sicil. *magára* (din $\mu\alpha\gamma\epsilon\varsigma$ + sufix. romanic) „Hexe“, calabr. *magàru* „Hexenmeister“ etc.; de asemenea și $\mu\alpha\gamma\epsilon\iota\alpha$ cat. *maia*, it. *magia*, sard. *mayia* „Zauberei“.

Se știe că medicii greci au avut influență asupra romanității din Italia și pe această cale s-au răspândit și practici medicale populare, cu transformările firești în vrăji, descântece și în alte asemenea manifestări folclorice.

Farmec și *a fermeca* vin tot din mediul acela grecesc (gr. $\phi\lambda\mu\alpha\chi\omega\tau\omega$ = lat. *pharmacum* „drogue“, iar în v. gr. însemnă și „préparation magique, toute opération de magie-chant, formule“ etc. *CDDE* 551).

Având stabilită o familie de termeni privitor la practica farmecelor și vrăjitoriei populare românești, este firesc să punem și pe „boscoană“ în acelaș grup. În altă limbă, nu avem temeiuri să-l aşezăm și nici nu i s'a dat până acum vreo explicație¹), care să ne ducă peste granițele dacoromâne.

De aceea apropierea de neo-gr. $\beta\alpha\sigma\kappa\alpha\nu\iota\alpha$ „vraje“, făcută de Cihac și amintită în *DA* s. v. e bine venită; dar nu din nouă greacă se poate deriva cuvântul nostru, fiindcă numai v. gr. β ajunge în lat. vulg. și în română la *b* — (ca în $\beta\alpha\pi\tau\iota\varsigma\omega$ > *botez* etc.).

Verbul rom. *a b o s c o n i* înseamnă „faire de sortilèges, bâbiller, bégayer“, „a face vrăji“ și a „borborosi vorbe confuze“, ca babei când descântă. Dela acesta ca postverbal s'a născut *boscoană*. Formal, s'a desvoltat din subst. $\beta\alpha\sigma\kappa\alpha\nu\omega$ (comp. deriva-

¹) V. hărțile care privesc conservațiuni latine, în Transilvania, la S. Pușcariu, *Limba română* I, 1940

Prima oară am pus pe *boscoană*, alături de baza greacă, într'o comunicare la *MLR*. C. Diculescu face aceeași apropiere, probabil independent, în o. c. 474.

tele din *magus*) prin frazele *băscăni > *boscăni > *bosconi*. După labiala *b*-, și aton a devenit *o* ca în *botez*-*boteza*, *botejune*, din forma greco-lat. *baptizare*. (De aici vine și *bobotează* < *apă*-*botează*). Apoi *o* a asimilat pe și următor. Acest fel de schimbări fonetice este în deobște cunoscut și îl constatăm chiar la derivate din *farmec*. În Transilvania, Maramureș, se zice *foarmec*, refăcut dintr'un infinitiv *formăca* (< *formeca*), unde și aton a devenit *o* supt influența labialei, ca și în *boteza* și în *fomeie* < *fāmeie*, *porumb* < *palumbus* etc.

Farmec, *a fermeca* și *amăgi* trăiesc pe aproape întreg teritoriul dacoromân, dar *boscoană*, *-bosconă* sunt conservațiuni pe arie mai redusă (Transilvania, Moldova), de aceea îl socotim ca element venit în epoca de cucerire a Daciei, pe aceeași cale cu alți termeni v. gr. ce se găsesc numai în zona aceea (comp. *armic*, *staur*).

Centrul de origine nu poate fi decât tot sudul Italiei. Aici, după Rohlf's *Grätz*. No. 319, există urme din grec. βάσκανω „verhexen“; otr. *vaskeno*, „ammaliare“ și *vaskamma* „fascino, fat-tura“ (= „făcătură“).

Baza cerută de rom. *bosconi* este sau adj. v. gr. βάσκανος, -ον „fascinateur“, sau subst. ὁ βάσκοντος „sorcier“, „trompeur“. Dela acesta s'a derivat verbul **b a s c a n i r e*¹), care prin schimbările arătate, toate intemeiate pe exemple, s'a ajuns la formele de azi *boscoană*-*bosconi*²), *bosconită*, „sorciere“ etc. (v. în DA s. v. toată familia).

¹⁾ Derivate verbale dela nume cu înțeles de „meseriaș“, se pot cita destule: *a doftori*, *a meșteri*<*meșter*, *a măiestri*, *a ciooăni*, *a păstori*, *a hăduci*, etc.

²⁾ In v. gr. existau și verbele mai rare βάσκανισω și βάσκανιν care nu pot explica direct forma rom., dar dovedesc bogata viață a familiei βάσκανος. În latină este corespondentul *fascinum* (>*fascinare*) Walde, *Lat. etym. Wörterb.* (după G. Meyer, *Indogerm. Forsch.* VI, 106, Kretschmer, *Einleitung in die Geschichte d. griech.-Sprache*, p. 249) spune că atât formele latine cât și cele grecești vin dintr'o limbă nordică, tracă sau ilirică.

Această idee ar impinge pe cineva să cugete la posibilitatea păstrării în dacoromână a unei baze traco-ilirice. Nu ne putem da nici o părere în

Demnă de reținut este nu numai *întinderea cuvântului în nordul României* (Transilvania și Moldova), ci și *lipșa din aromână*.

Acest fapt se alătură lângă altele, cu semnificație geografică asemănătoare, care alcătuesc o „proprietate” lingvistică originară dacoromână, întemeiată pe pământul Daciei Superioare și desvoltată apoi, în decurs de 1600 de ani, independent de graiul aromân.

Dacorom. CALMOIU: v gr. Καλομεια.

Faptul lexical de care vom vorbi aici este unul din acelea ce mai trăiesc nebăgat în seamă, înnăuntrul unei limbi, nu numai din pricina ariei mici ce o ocupă, dar și pentru că nu poate ieși la suprafață, prin limba literară. În DA s. v. se arată atestat în județul Brașov cu înțelesul de „boudin”, prin centrul Transilvaniei (v. Glosarul lui Viciu: „câlmoiae cu stafide”) și în Moldova (Pamfile, Jocuri II) „om gras”, (cfr. „burtea”). Face parte din termenii privitorii la mâncări, făcute din carne de porc, ca și cărnăț lat. *carnacium*, păstrat și în alte limbi române: sic. *carnazzu*, prov. *carnas*, sard. *carnatu*, „salsiccia” CDDE 267.

Porcul se bucură de mare trecere în gospodăria Românului și mulți termeni, în legătură cu ceea ce se gătește din carnea lui, sunt latini (*lard*, *mușchiu*, *unsoare*, etc.).

Etimologia în DA e dată, ca o simplă impresie, din *câlbaș* (slav., rus. *kolbasa*, ung. *kolbássz* id.) printr'un presupus schimb

această privință. Deocamdată concordanță, formală și semantică, între v. greacă și română, rămâne întemeiată pe faptele aduse în discuție, care mai spun că termenii noștri sunt preslavici și nu se găsesc în aromână.

Imprejurarea aceasta geografică ar fi singurul criteriu grăitor pentru o origine autohtonă. Baza indoeurop., dată de Walde l. c. și Boisacq „*Dict. étym. d. l. l grecque*”, p. 116, este *bha-sko*. Ar fi fost deci la început, în Dacia o formă cerută de normele tracodace (cu -a->-o) și apoi lat. vulgare și străromâne *básk-anā-*boesk-anā, care ar fi dat *boascānă, din care tot la un verb *boscāni>*bosconi* s-ar fi ajuns. Aceste considerațuni, deși întemeiate pe norme cunoscute, rămân deocamdată numai ipoteze plauzibile.

Reiese însă neîndoelnică așezarea dacorom. *bosconi* în familia *βάσκανος-fascinum*.

de sufix și printr'o asimilare *b-n* > *m-n* (din *câlboniu, neatestat) neobicinuită și pe nimic intemeiată¹).

Avem, dimpotrivă, înțeles concret în grec. κάλυμμα „Hülle; sackförmiges Fischernetz“, „couverture, enveloppe“, „peau de fruits“, care a trăit în graiul grec din sudul Italiei și a lăsat până astăzi derivatele bov. *kalimma* „ricovero“, kors. „fune“, salent. *kalóma* „Binsenstrick“, ital. *calumo* „parte di fune calumata“, cors. *calóma* „specie di fune per stringere la rete“. Apoi, prin extensiune, pornindu-se dela imaginea „funie groasă, maț gros“, căci funia e ca un maț, s'a ajuns la expresii precum catanz. *aver la Kaloma* „aver il budello grosso quanto una gomena“, (comp. expresia rom. „maț gros“, despre omul mâncăios și înțelesul de „om gras“, ce-l are „câlmoiu“).

Imaginea merge mai departe în dial. cantanz. *nkalomari* „infarcîrși îl ventre, mangiare smoderatamente“, (comp. rom. „a-și face burta dobă“, „maț spart“, „fără fund“). Astfel și pentru rom. *câlmoiu* înțelegem semantica ce a pornit dela „maț gros ca o funie“ la „cârnat gros“, „om gros“, „burtos“ etc.

Formal a ajuns fără nici o greutate fonetică la **cal(u)ma*, sau *calmu (masculin ca în cors. *calomu*), fiindcă accentul original era pe prima silabă (comp. bov. *kalimma* etc.) și apoi prin sufixul augmentativ *-oniu*, *-oiu*, la *câlmoiu*².

Astfel explicația se intemeiază pe lucru, imagine și pe normele firești ale limbii române, fără a recurge la reconstrucții și

¹⁾ De aceea nu se înregistrează în Candrea-Adamescu, *Dicț Encicl.* și nici la Tiktin.

Cârnatul însuși nu e decât o învălitoare de piele (maț) umplută cu carne tocată.

²⁾ Pentru trecerea *a (aton)+l, r+cons.* la *â*, deși cunoscută, reamintesc totuși că se întâmplă și în alte cazuri ca în *târziu* și în *cârnat*, cu care a mers alături în graiul de bucătărie; comp. și *o, u (aton)+l, r>â* în *cârpător<curpător<coopertorium, vâltoare<vultoare* etc.

In ce privește dispariția lui *y aton* dintre *l-m* este un fenomen bine cunoscut din cazuri ca *salicem>salce, calidus>cald*, iar dacă am admite că s-ar fi continuat forma fără sincopare, din care ar fi rezultat *câremă (*cârumă, cărumă* etc.), aceasta în derivatul *cârmoniu ar fi suferit disimilarea *r-n* în *l-n* (ca în *amelint<amenint-amerint*) sau prin influența mai târzie a lui *câlbaș* și *câltabos* etc (V. acestea în *DA* s. v.).

la imposibile schimbări fonetice și de sufixe ca cele presupuse în DA.

Dacorom COLĂREZI: v. gr κολλυρίς, -ιδος etc.

Se fac din cocă, luând din ea bucătică cu bucătică, învârtind-o în palmă și prin făină. Apoi se fierb în apă, lapte sau supă. De aceea se zice „colărezi cu lapte” (la Săcele jud. Brașov). Cuvântul e dat și de dicționare și vine din v. grec. sus amintit și nu din neogreacă, fiindcă terminațiunea -ezi se explică dintr'un singular vechiu *colarează (sau *colăred, pl. colărezi) și, fiindcă e vorba de un colectiv, astăzi nu se mai aude decât la plural ca și *verze*, „varză cu carne” (comp. și „scoverzi”, sing. *scovardă*; clătite, tăieșei, etc.)¹⁾.

In Sudul Italiei avem *cullura*, „focaccia” <κολλύρα (κουλλοῦρα) „pane rotundo”, cu trecerea mai veche a lui *v* la *u* Rohlf. Sc., 10, 89, 174. In dialectele grec. din acea regiune sunt numeroase variante: bov. *kuddúra*, „panetto tondo”; „ciambella col buco” (în Reggio), „runder Osterkuchen” (Catanzaro); derivate: regg. *kuddurači*, „piccolo buccellato”, *kullurida*, „polenta” (comp. în DA „mâncare din lapte fierb și făină ... mestecată”); catanz. *cudureda*, otr. *kuddurita* (cu *ll* dental) „maccherone”, etc. Rohlf. Grätz. 1058.

Acest din urmă înțeles corespunde celui românesc de „tăieșei scurți”, „frecătei”. Forma românească poate veni și din

¹⁾ DA. înregistrează și singul. *colărez*. Aici se înșiră și alte nuanțe de înțelesuri, care toate se strâng în jurul definiției ce am dat mai sus, după cunoștințele mele. Supt influența lui *colac* (plur. *colaci*, dimin. *colăcei*) s'au ivit și variantele *colaréz*, *colareți*, iar prin asimilare și *coloreți* (în Banat). Cuvântul se întinde, după DA, în Banat, Sudul Transilvaniei, Bucovina, Muntenia și Moldova. La forma v. grec. s'au gândit și Laurian-Massim: κολλυρίς, ιδος, „pânișoară”. DA înregistrează după o singură atestare și *colariz*, care este influențat de n grec. κολλαρίζω, inamidare” (cfr. E. Brighenti, Diz. grec. mod. p. 320).

Formele cu -eț s'au născut prin schimb de sufix în regiunile și în vremea când se pronunța -dz pentru -z.

Candrea-Adamescu, *Dicț. enciclop.* s. v. îl derivă din lat.-grec. *collyridia* fără alte lămuriri, însă acum trebuie să ținem seamă de ceeace am văzut atestat în Sudul Italiei.

χολλυρίς, – *ἴδος>** *colăred-colărezi*, sau dintr'un v. gr. **χολλυρίδα** < *colăreadă, -plur. *colărezi* (comp. *scovardă-scoverzi*), dar mai curând ca postverbal din v. gr. **χολλυρίζω** „partager la pâte en morceaux; faire de petits pains ou des gâteaux.“ (comp. *botez* din *boteză*). Subst. grec. înseamnă „morceau de pâte; sorte de petit gâteau“, iar verbul arată operațiunea de dumicare a aluatului, care duce mai de-a-dreptul și la înțelesurile românești și la fonetica lor. Păstrarea lui *o* din silaba primă se mai vede și în alte cazuri: *corastră* pentru *curastă* < lat. *colastrā, coperi-cuperī, coprindē-cuprindē* etc.

Cuvântul grec *collyra* „sorte de galette, dont on trempait la soupe“ este atestat în limba latină încă dela Plaut. În Vulgata avem *collyridia* fem. și *collyris,-idis* (v. dicțion. lat.). Foarte interesant este înțelesul de „nalbă“, atestat pentru *collyris, -idis* în *Apuleji herbarium* (v. dicț. lat.). Acelaș semantism îl avem în sinonimele românești ale nalbei: *colăceii babii* (îl cunosc din Săcele, Brașov) și *cașul popii*. Amândouă numirile se găsesc și în Panțu, *Plante* etc., s. v., dar nu se spune că fructele nalbei, ca niște „colăcei mititei“, rotunzi și turtiți, le mănâncă băieșii, cum mi-aduc aminte și eu din copilărie. Însă ziceam aşa fructelor, nu și florii. Numirea există și în Muntenia (Ialomița). Această împjurare ne face să vedem posibilitatea amestecului dintre „colăcei“ și „colărezi“ și de aici prezența lui (*c*)o- în *colărezi*.

Dacorom. LUGER: v. gr. **λύγινος**.

Luger „coardă, ramură de plante“ (de pepeni etc.), este sinonim cu „vrej“. Cum am observat și altă dată, cuvântul rom. este identic cu v. grec. **λύγος** „Rute“¹), care în greaca vulgară a luat înțelesul de „vitex agnuscastus“.

V. gr. **λύγος** a trăit în Calabria de Sud, cum se constată din urmele ce a lăsat, prin încrucișare, în formele calabreze de tip *lágano* și sic. *leganu* cu înțelesuri de „mătură de nuiele“, și „Keuschlamm“ etc.

Amestecul semantic între cele două sensuri se înțelege dacă

¹⁾ Rohlf, *Gräzit.* No. 18 și 1277.

amintim pe lat. *novella* (dim. din *novus*) din care rezultă rom. „*nuia*“ (adică ramură Tânără), iar în alte limbi romanice „pui de animal“ (span. *novello* „vițel“ etc.); rom. *puietii* „ramuri tinere, copăcei de răsădit“ etc. v. și *REW*. s. v. *novus*, *novellus* și *nullus*.

Iui *luger* nu i s'a putut da până acum nici o explicație. Avem și variantele *hluj*, *hlujan*, care ne duc, din pricina lui -j- spre limbile slave. Dar prin slavă nu se poate explica terminațiunea -er românească, pe când v. grec. λύγνος (cu -n- disimilat) înălătură greutatea. Înțelesul v. grec. era „flexible“, „souple comme de l'osier“.

In Sudul Italiei trăiesc urmași ai v. gr. λύγνος „biegsame Rute“ în otr. *ligo* „Weidenrute“, bov. *ligunía*, regg. (Reggio Calabria) *ligunía* etc. „Waldrebe, vitalba“, dintr'un grec. *λυγνωνία (comp. n. grec. λιγόνα „Rute“).

In cuvântul nostru avem pe y v. grec. devenit *u* ca în μάρτυρος (lat. vulg. *marturus* > *martur*) etc.

De asemenea trecerea -g- > ġ nu se întâmplă decât în forme lat. vulg. și v. grec., ajunse în lat. vulgară. Despre regresiunea unui j la ġ, nu poate fi vorba, fiindcă *luger* există în Muntenia și în sudul Transilvaniei.

Cuvântul românesc este interesant și pentru că e un semnal simbiozei romano-slave. Cuvântul slav care s'a încrucișat cu cel rom. este v. sl. *chludū* „virga“ (rus. *hlydъ* „Stange, Knüppel“, serbo-croat. *hlùd* „pertica“, „Wiesbaum“ etc.). Acesta a ajuns la un *hlud, plur. *hludi* (comp. *mânji* < *mânz* etc.). In Bernecker *Et. Wb.* se găsesc formele slave. Un derivat slav cu -en nu găsim, prin urmare nu putem face o reconstrucție fără folos, fiindcă ne mai impiedecă atât grupul *hl-* din forma slavă, cât și ġ. din cea româno-greacă.

¹⁾ *Luger* a putut să suferă schimbarea lui *n-* în *-r* și prin influența adj. *tânăr* (comp. *novella*>*nuia*) care se zice despre ramurile nouă, tinere, ce ies din tulipa planetei. Un singur exemplu, acesta neîndoianic, ajunge. Anume, versul din Eminescu „Ci mi' mpletiți un pat, Din *tinere ramuri*“. Prietenia semantică între „tânăr — nuia — vlăstar“ etc. se poate urmări și în viața lat. „juvenis“-„tener“ și a rezultatelor romanice (fr. „jeune pousse“ etc.). Deci „lugen(i)-tiner(i)“ este o realitate lingvistică.

Cazul *lujer*, cum se poate vedea din datele înșirate mai sus, prezintă prilej bun pentru interpretări de geografie lingvistică, pentru că stăpânește în linii generale, numai o parte a teritoriului dacoromân, adica sudul Transilvaniei, cu o parte din centrul ei (jud. Alba), iar în mai spre nord și nord est a năvălit slavul *hlud*.

Câmpia Transilvaniei, fiind o arie centrală, chiar numai prin acest caracter geografic, ne îndeamnă să vedem în ea un focar de inovații, provocate de tendința de înaintare străveche a surplusului de populație românească dela nord la sud, la sud-vest și sud-est (și nord-est dinspre Maramureș). Apoi prin firească reacțiune, ca aceea a valurilor care tind mereu spre ţărmuri și mereu se resfrâng și înapoia, pătura etnică, îndesată în digul Carpaților meridionali, trebuia să arunce înapoia sporurile care nu găseau acolo destul loc de trai, sau nu putuseră să treacă munții spre sud.

In discuțiunea aceasta, județul Alba este lămuritor. Am făcut aici, intenționat, un sondaj. Cuvântul nostru sună acolo *lujer*, pentru că și *ge-* lat. a evoluat la *j* (ž). In toate exemplele încercate, am auzit *j* (ž) nu *g* (e)- sau *z'* (*jenuche* nu *zenuche* etc.).

Slăbirea lat. *g>ž* în *lujer* s'a întins apoi și mai departe, ajutată și de intervenția formelor *huluj*, *hlujan* etc. (< slav. *hlud*) care în regiunea Sebeș-Rahău, sondată de mine, trăiesc alături și se luptă unele cu altele. Totuși *lujer* nu s'a dat bătut, probabil fiindcă este mai plăcut la auz, mai expresiv. Dar el viețuiește mai departe, pentrucă are un caracter semantic distinctiv. În special vieri din partea locului, bogat în vii, mi-au definit astfel cei doi termeni, concurenți: *huluj* (plur. -*ji*) de *cucurus* înseamnă „cocean de porumb cât e în picioare, sau tăiat“. Despre celălalt: vița are *cârcel* (*cârcei*), care se acață (de araci etc.); apoi *căpușă*, când inimuguresc. Din fiecare *ochiu* dă o căpușă; până'nmugurește ii zice aşa și, când dă frunza, ii zice *lujer*.

Tot așa: „*lujer* de salcă“, până e crud; când s'o *'nlemnît*, zicem *nuiauă* sau *joardă*. Despre primii muguri, moi, și la macriș zicem: ui, ce *lujer* de macriș! E moale, fraged, îl mânânci. Țărănu, când are un vitel, tinăr, gras, zice „am un vițel ca un *lujer*“,

sau un fecior id.“ — comp. pentru cosemantism situația lat. *juvenis, novus-novellus, tener*, cu rezultatele lor românice.

Mai departe: pădurea tinără, după tăietură, anu prim, face *lujeri* [=lăstari]¹⁾.

Specificul semantic al lui *lujer*, cu toată asemănarea sa formală cu *huluj*, face ca amândoi termenii să stea încă fiecare pe poziție, iar -j- din primul a primit ușor o lovitură, fiindcă slăbise mai înainte, prin procesul local fonetic (-g->-z-).

Ciocnirile acestea și situația geografică de astăzi a lui *luger* dovedesc că acesta a trăit odinioară în toată Transilvania, înaintea slavului *hlud*, venit din nord, nord-est.

Iată câteva atestări pentru *luger*:

1. Partea mai bă;oasă a plantelor ierboase, tulpina (COSTINESCU, *Dicț.*), *trunchiul* (HASDEU, *Chest.*, V, 34), tijul (HASDEU, *op. cit.* XI, II), unor plante cărătoare (vie, iederă, hameu, etc *Lex. Budan*), tărătoare (pepeni, castraveți, etc) sau de altă natură, cotorul (I. 20), lăptucii, cepei, verzei, salatei etc. BARONZI, *Opere*, I, 102, PONTBRIANT, *Dicț.*, coceanul (porumbului) DAMÉ, *Terminologia*, 63, PAMFILE, *Agricultura la Români*, 57; pailul (plantelor ierboase în opoziție cu „trunchiul“ celor lemninoase, HASDEU, *op. cit.* XVI, 40); cf. strujan, tujlân, hluj, hlujan, hlujer, covrag, tuleiu (PAMFILE, *op. cit.* 57). Lujeri vițelor ECONOMIA, 145; cu ce-am greșit vouă, de-mi frânești oasele parcă aji călca pe lugeri uscați, DELAVRANCEA, *Sultănică* 206. Dar lugerul de sulfină i se prinse de deget... îngroșându-se aici ca o frângie de rufe, aci ca un otgon, aci ca un lanț SÂM. VI, 1072. Primăvara când lugerul ierbii abia mijea pe lunca năpădită CONV. LIT. XLIV, I, 203. Măceșul spinos î se-aruncă în cale și lugerii de mure î s'agață de tine SÂM. III, 456. Să poată rupe flori de nufăr albe ca crinul și cu lugerii lungi STĂNOIU *Călugări și Ispite*, 97. Lugeri după Ispas nu mai sunt buni, fiindcă î scuișă strigoile PÂCALĂ, *Mon. Com. Răřinar* 161. Prin analogie trunchiul, tulpina arborilor, HASDEU, *op. cit.* II, 79. Fig. Om voinic, vlăjgan, bine făcut. E drept că și țărani ca'n satul acesta nu găsești, să umbli poște de a rândul, aşa lugeri de oameni LUCEAFÂRUL, V, 36. Aşa înalt, cu privirea deschisă deșteaptă, aşa luger de Tânăr nu a văzut ea printre odraslele magnaților lor. *ib.* V, 41.

2 Mlădiță, lăstar, ramură nouă (la viața de vie) DICT. Odrăsesc ramuri, crăci, coceni, mlădițe, zmicele, lugeri C. GOLESCU, *Călătoria* I, 273. Are coajă puțin roșietică; distanța între noduri sau căpuși, din care ies alugerii, e mai mică decât la alte soiuri de viață HASDEU, *Etym. Magnum*

¹⁾ Lămuririle acestea le-am luat dela învățătorul I. Floca din Rahău, bun cultivator de vie. Ele cuprind în esență toate celelalte definiții pe care le-am mai cules în partea locului. De aceea nu le mai adaog.

1531/28. Pân'era la maica fată, eram luger după masă. IARNIC-BAR-SEANU, *Dome*, 177. De cele două părți ale părăului era un sir de sălcii ră-tezate, aşa încât din trunchiul vechiu, îngroşat, ieşau pădurici de *lugeri* deşi CARPAȚII, 1948, nr. 3, p. 78 (atestare din centrul Transilvaniei).

3. Bot. *Lugeru-broaștei* (la Răşinari) = măcriş-mărunt (Rumex-acetosella) PĂCALĂ, *op. cit.* 19.

Contaminarea se evidențiază și din variante în care a intrat și suf. -an: *hlújer* s. m. TDRG; *alúger* s. m. HASDEU, *Et. Magn.*, 1531; *lujan* s. a. (cu plur. *lujane*). Lujane de cânepă ION CR., II, 273; *lugeán* s. m. (cu plur. *lugenii*)=strujeni (de păpușoiu) Chest. CASA 148/318. Diminutiv: *lugerel* s. m. DICT.

Avem aici un exemplu demn de normele lui Gilliéron.

▼. gr. μαλακίω: Daco-rom. MĂLCEZ subst., arom. MĂLTIDZA vb., MĂLTEAZĂ sb :

Cum a băgat de seamă și Th. Capidan în *Langue et Litt.* I, 2 p. 387—8, prezența lui *t(e)* în aromână, față de *c(e)* dacoromân, pune cuvântul în rândul celor de origine preslavă din limba noastră. El crede că poate fi latin, dar adaugă că și din v. gr., prin intermediul latinei vulgare, velara *c(k)+e, i*, tot la același rezultat ar fi ajuns.

De asemenea, păstrarea lui *mălcez* „rougeole“, care e un postverbal din *mălcea vb. (=arom. *măltidza* vb.), în Bihor și Satu-Mare (Transilvania nordică)¹⁾, și în Macedonia, deci în două arii extreme, laterale, dovedește neîndoelnic vechimea termenilor ce denumesc boala zisă și *vărsat, bubat*. Forma bihoreană, ca sinonim al lui *mârced* e amintită în CDDE și acum în urmă în ALR harta 160, ca substantiv (v. mai departe și *mălcigai*).

Caracterul de postverbal al dacorom. *mălcez* îl vedem întotdeauna la *botez* din v. gr. lat. vulg. *baptizare* rom. *boteza*. Astfel, dela început avem elementele cerute de normele fonologice și morfologice românești pentru a lămuri și istoria formală a cuvântului.

Semantic, situația lui trebuie să o cercetăm în concret, după simptomele boalei respective. Lingvistul, cum accentuăm mereu, este obligat de cerințele complexe ale științei graiului, să recurgă

¹⁾ V. ALRM I, vol I, harta 160.

la multe ramuri de cunoștință speciale (agricole, păstorești, vânătorești, folclorice), pentru studiul unor familii de termeni „tehnici“ populari. Numirile boalelor se pot și ele înțelege mai ușor, prin prizma intuiției, a practicei populare și a folclorului în general. Astfel se înțelege, cum s'a ajuns dela lat. *languor*, *-orem* „langueur, épuisement, faiblesse“, „maladie“ la înțelesul specific dacorom. de „tifus“, deoarece boala aceasta face pe om să zacă circa șase săptămâni, într-o stare de moleșală, de slabiciune și de febră. Și, fiindcă suferința e *lungă*, cuvântul a devenit *lungoare*.

In aromână și meglen. s'a oprit la înțelesul generic de „boala“, care în dacorom. se mai zice și pentru boală rea în general, și pentru „febră tifoidă“ (Pamfile, *Boli și leacuri*, p. 14). Despre boli neînțelese se zice că „umblă o boleșniță, de zace lumea pe capete“, fără să știe ce are.

Semantica primitivă a lat. *languire*, *languidus* se mai păstrează în dacorom. *lânged* (*lânced*), *lâncezeală*; în arom. *lândzid*, *lândzi(dzi)re*. In albaneză s'a născut o familie bogată, din cea latină: *lëngonj* „affliggere“, „essere infermo, ammalato“, „deperire“; *lëngate* „malattia“, „epidemia“, „langore“, *lëngim*; *lengjûre*, „epidemia“, „tifo“, „malattia contagiosa“ etc. Leotti *Dizz.* s. v.

Tot boala lungă și grea, de circa trei săptămâni este și *vârsatul*, cu variantele lui (variolă, pojar, „rougeole“). Dar, fiindcă după câteva zile vine erupțiunea pielii, prin pete roșii (la pojar) și prin beșici cu puroi la vârsat, acestuia i se mai zice și *bubat*, iar după însănătoșire, bolnavul rămâne „ciupit“, „pișcat“, „stricat“ de „vârsat“, de „bube vârsat“¹⁾). In aromână se zice și *mâlfidzos*²⁾ (comp. dacorom. *răpănos*). Este însă subtilă evoluția semantică a lui *vârsat* (dela a *vârsa* < lat. *versare*, a întoarce, a

¹⁾ Comp. Giuglea-Vâlsan, *Dela Români din Serbia*, Lit. pop., p. 285: *strâcătel de bumbătel* [=bubă-tel] și tot din graiul lor este și de „bube vârsat“, v. *DR. V*, 529.

²⁾ Comunicat de profesorul aromân I. Caranica. El pronunță *mâlfidza*, *mâlfeadză*, cu trecerea lui *a* aton+*l*, *r*+cons.>*â* (comp *mârtan* „mascul“ (de pisică)<*mârit*<*maritus*; *mârli*<*marulu*,<*mas*. (v. seria a II-a din aceste cercetări în *Langue et Lit.* I, 2, p. 170 n. 1).

răsturna un vas, a face să curgă lichidul din el etc., comp. și a *turna* < *tornare*).

Pușcariu DR. IX 439 vede o analogie în expresia a-l *vărsa* „sudorile“ pe cineva adecă ii „ies“ sudori, precum se zice „iese *vărsatul*“¹⁾, adecă ii ies semnele, bubele. Deci *vărsat* adj. partic. a însemnat „inundat“, „plin de bube“ și apoi a devenit subst. ca *păcat*, *sămănat*, *scuipat*, *treierat* etc. În această nuanță se găsește azi arom. *aruversu* „j'ai des petits boutons sur les lèvres, après une maladie (d'habitude après la fièvre)“, cum îl definește Capidan o. c., 287, care nu e mulțumit de explicarea lui Pușcariu, ci crede într'o probabilă decalcare a lui „*vărsat*“ după bulg. *siyanica* (v. mai departe).

Dacă ne luăm după fr. *vérole*, it. *vaiuolo* etc. (<*varius* „pestriț“ > *variolu, -a) ar trebui să ne gândim la o nuanță a lat. *versare* < *verttere*, care se vede în *versicolor*, „colorat, punctat, pestriț“, *versipellis* „cu pielea piestriță, punctată“ (cfr. fr. *variolé*, *vérolé* etc.) și în acest caz în arom. *aruversu*, *aruvarsare* și în dacorom. *vărsat*, am avea și continuarea sensului de „împiestrițat, punctat, pișcat, cu picătele“ etc., aşa cum se face pielea bolnavului de variolă²⁾.

Amândouă trecerile de înțeles sunt posibile, dar puncte de sprijin sunt în expresiile „plin, umplut (acoperit) de bube, de boală“: cosemantice cu *vărsat* („inundat“) de beșici, bube, râni. Adjectivul s'a desprins apoi de atributele sale și a rămas de sine stătător ca *orb* (< *orbus* „lipsit de ceva, lipsit de ochi“, apoi simplu *orb* „caecus“). Tot aşa boala rea zisă *perit*, *d'el perit*, este un adj. partic. din a *pieri* < lat. *pērire*. S'a zis întâi (om) *pierit* (slăbit, secat) de boala cutare, — apoi simplu (*d'el*)*perit*, ca și *izdat* „boală de stomac“ dela a *izda* „a (se) îmbolnăvi“ etc.

Precum boalele grele se manifestă cam la fel, prin febră, slăbire, moleșire, apoi răsuflă se localizează într'o parte sau alta

¹⁾ Com. de N. Becșa, din Hunedoara.

²⁾ Profesorul Dr. I. Hațeganu îmi spune, din experiența sa îndelungată, că țărăni pentru toate boalele cu erupționi („exantemă“) zic *vărsat* și *s'a vărsat*.

Și despre oi, păstorii noștri zic că *s'a vărsat* = *s'a umplut*, bolnăvit de *vărsat*, „le-a ieșit *vărsatul*“.

a corpului și-și arată caracterele lor speciale, tot aşa termenii privitorii la stările generale de slăbire, moleşire prin febră etc., (*languiare, languidus, morbidus, marcidus, izdare*) se restrâng cu vremea pentru a defini fazele ulterioare ale boalei sau ale unei întâmplări nenorocite (cădere, lovire etc., comp. it. *ferita* „rană“ < lat. *ferire* „a lovi“; rom. *căzătură*: omul cutare este o —, „orabă“, „om istovit“ etc.).

Experiența îndelungată în asemenea analize ale mijloacelor de expresie ne arată că viața lăuntrică a cuvintelor sufere zeci de atingeri, de imprumuturi și suprapunerii de nuanțe fine care trebuesc despletite, comparate între ele și confruntate cu altele analoge.

S'a spus că limba este artă. De aceea în semantică trebuie să facem mereu analiză psihologică și estetică. Astfel arom. *aruvversu* cu înțelesul lui principal de a „vârsa“, „verser“ nu poate fi tradus decât prin „dau afară“, scot la iveală bubele, erupțiunile, prin care se elimină răul, boala din corp. Dupa erupție vărsatul merge spre vindecare. Participiul *vârsat* (și *revârsat*) de zori, de ziua, ne ține strâns de ideea de izbucnire, de „vârsarea luminii“ la orizont (comp. expresia „varsă raze“, — o piatră scumpă — cunoscută din poezia populară)¹⁾. Dacă n'ar exista aceste derive ale lui *vârsa*, ne-am putea gândi de exemplu la lat. *vexare* „a vătăma, a strica“, foarte potrivit ca sens pentru a infățișa „stricarea, ciupirea“ feții prin bube. Dar *vexare* nu s'a păstrat în romanică și nici n'ar putea explica prezența lui *r* din *aruvversu* etc. Acesta se acopere și cu germ. *ausschlagen* „a scoate, sparge, a îmboboci, a se spuzi pielea“; *Ausschlag* „eruptia pielii“, *Ausschlagfieber* „febră exantematică“, cum este și vărsatul. În latină mai găsim și expresia *reverttere ad salutem* „recouvrir la santé, guérir“ (la Caesar), care dovedește și ea complexitatea nuanțelor semantice ale familiei lexicale discutate. Rom. „*a spart buba*, „a trecut criza“, (propriu) „a inceput să dea puroiul afară“, are analogie cu „vârsarea, erupțiunea“ pielii, care e un semn că

¹⁾ Comp. și „a se crepa de ziua“, adeca a se părea că se face o deschizătură, tăietură (în cer) pentru a ieși lumina. Aceeași imagine se vede și în a se sămcela de ziua, a se face o crestătură (la orizont).

răutatea din adânc ieșe la suprafață pe corp, pentru a se elimina cu încetul.

Au fost de lipsă aceste analize, fiindcă, precum spune Tiktin RDW și Capidan l. c., semantismul lui *värsat*, pare nelămurit. De aceea C. îl compară cu bulg. *sipanica* „variole“ < partic. *sipan* „marqué de variole“, dela verbul *sipja* „je verse“. Astfel termenul român. ar putea fi socotit ca o decalcare după cel bulgar. Însă cel rom. are o arie majoră (Dacia și ținuturile de ieri și de azi aromâne) și se găsește pe arii laterale, încât termenul bulg., cu arie minoră, nu poate fi judecat decât ca inovație, venită din română.

* * *

Pe urmele celor spuse, mai ales privitor la lat. *languire*, *languor* etc., ajungem să dăm și de rostul dacorom. *mälcez* subst. arom. *mälfeadză* subst. și *mälfidza*¹⁾ vb.

V. gr. μαλαχίζω este cosemantic cu lat. *languere* (cu derivele amintite). Iată înțelesurile: „amollir, rendre faible“; la pasiv „être languissant, malade“; adj. μαλαχός „mou; languissant, faible“, etc.; μαλαχία „langueur du corps, infirmité; maladie de l'estomac“ etc.

Prin extensiune verbul μαλαχίζω a putut ajunge să însemne boala care molește corpul ca și *languor* > *lingoare*, „tifus“.

Familia lexicală grec. a pătruns de vreme și în latină cu înțelesuri analoge: *malacia* e atestat la Caesar, Seneca și Pliniu, *malacisso* (= μαλαχίζω, cu faza veche lat. a suf. -izo < gr. ίζω), *malacus* la Plaut și la alții. Fiind atât de vechiu, verbul v. gr. a putut înainta în Iliria, din prima fază a romanizării ei. Astfel se explică prezența lui în aromână, ca urmă din epocă mai veche decât cucerirea Daciei.

Desvoltarea fonetică este din cele mai simple. După sincoparea lui *a*, aton atât la prezent cât și la infinitiv, s'a ajuns la *mälce(d)z-a*. În dacorom. a rămas postverb. *mälcez*, iar la Aromâni trăiește și verbul. Forma dacorom. a avut și oarecare influență în jurul său (v. mai departe *mälced*, *mârcav*, *vâlced* etc.).

¹⁾ Am auzit dela Caramica pronunțarea mai firească, *mälfeadză*, *mälfidzos*.

De aceea în semantismul cuvântului trebuie să distingem unele trepte de schimbări, datorite contaminării cu alți termeni referitor la stări fizice asemănătoare. Întâi constatăm că în dacoromână *mălcuz* este atestat și cu înțeles de o „boală a iepelor“ *Lex. Bud.* și „a oilor“, Pașca, *Glos.* Apoi ne lovim de *mărcau* „lânced, istovit, fără vlagă“ *Lex Bud.*, cu derivatele *mălcavîță* și *mărcavîță* Candrea-Adamescu *Dicț. encycl.* Nu li se arată acolo originea, dar noi vedem un rezultat al cunoșcutelor încăierări dintre cuvinte, atât de viu ilustrate de Gilliéron și cu care sunt obișnuiți azi toți lingviștii cu experiență¹⁾. În formele amintite au intervenit *mălcuz* și *mărced* < lat. *marcidus* cosemantic cu *malacus* etc. Sufixul *-av(ita)* a trecut dela *puhav* și *buhav* „slab, cu carne grasa și moleșită“ de boală. Însuș *mărced* își datorește pe de altă parte influenții lui *mălcuz*, probabil pronunțat și *mălcuz* ca în aromâna²⁾ și din ciocnirea lui cu *vânăt* s'a născut *vâlced*³⁾ (> *vâlcezi*) „plin de lovitură, de vânătăi“; iar în descântece se zice *vâlced(ă)* despre bube putrede, învinete. Se cunosc de asemenea *bubă vânătă*, „bubă neagră“, numite după infâșarea rănilor ori abceselor pornite spre coacere și puroiere. Amestecul acesta de influențe reciproce au schimbat și pe *mărced* în *mălcuz*, dat de *CDDE*, din care și *mălcigai* „pourriture“ ibid. (comp. *mucegai* < *muced*).

Pielea cu bube rele, purulente, face impresia că merge spre putrefacție. De aici înțelesurile din lat. *marcidus* „fână, flétri, gât“ (ca și *languidus*), *putridus* „pourri, flasque“ (putredo vulnerum, gingivarum; putrescunt dentes; comp. *vâlced*, *vâlcezi*). *Mărced*, -zi se spune despre mâncări și cărnuri care încep să se strice⁴⁾.

1) V. stâlciri la cuvinte cu structură subredă, amenințate de destrămare, în *DR*. VII p. 106 și u., analizate de Pușcariu.

2) Cum am spus mai sus.

3) *Vâlced*, *a vâlcezi* n'a fost explicat, fiindcă nu s'a văzut legătura cu *mălcuz*, care și el era nelămurit.

In *CDDE* se vorbește de o posibilă influență a lui *vâlced* asupra lui *mălcuz* (*mărced*), fără însă a se spune de unde vine primul. Numai aşa i se poate da întărietate față de *mălcuz*.

4) V. și în ale mele *Cercetări lexicografice* p. 16, forma *merced* „leneș“, în Damé, *Dict. roum. fr.* „flétri, fané, mou, molasse, languissant“. Din însuș *marcidus* nu se poate deriva *mălcuz* etc., fiindcă se opune *l*.

Poporul firește nu poate să exprime precis, ca medicii, infășarea pielei cu bube de tot felul și de toate culorile, dar moșirea, fleșcăirea ei prin erupțiuni și bube puroioase ca și cele de vărsat, le poate exprima și printr'un adjectiv cu înțeles mai larg, care apoi se restrânge și se leagă de o fază ulterioară a boalei. Astfel în aromână *mâlțeadză* a ajuns să însemne „mârcezirea“, stricarea, putrezirea pielei, de boala respectivă. Familia lat. *pus*, *putidus* „faul“, *puer-tris* „faul, morsch“, *putrefacere* „pourrir“; „amollir“, „disoudre“ etc. duc și la rom. *leneș*, *împușit*, *protoare*, „ființă leneșă“. Din aceeași familie (v. Walde s. v. *pus*, *puteo* etc.) germ. *faul* „putred, stricat, împușit“; *leneș*; *Faulfieber* „lingoare neagră“; *faulfleckig* „care are pete de putreziciune“, *Faulpelz* etc. ne întorc la punctul de plecare (din μαλακός, μαλακίω semantic „moale, lânced“, „leneș, împușit, putred, cu puroi“ etc.¹⁾.

Cuvinte de acestea cu înțelesuri largi, neconcretizate, sunt ca și organismele „lâncede“, puțin rezistente și de aceea ușor sortite schimbărilor.

Geografic judecat, termenul în discuție a venit din Italia în orientul romanic, fiindcă este atestat în latină și a lăsat urme în italiană și în graiurile grec. din fosta Magna Graecia²⁾.

La noi *mâlcez* este și un exemplu interesant care intră în norma de conservațiune pe arii laterale: aromână în sudul Balcanilor și dacoromână în Nordul și Vestul Transilvaniei. O prelungire mai veche a ariei lui *mâlcez* spre Moldova se vede din derivatul *mâlcigai* „pouriture“, atestat în Munții Sucevei (Şezătoarea III, 70 și CDDE 1139), născut din contaminarea cu *mucigai* < *muced* < lat. *mucidus* și *putregai* < *putridus*, care sunt co-semanticice și conviețuitoare pe aceeași arie geografică. Ultimele sunt cunoscute în întreg teritoriul dacoromân, de aceea se înțelege ușor atingerea lor de *mâlcez*.

¹⁾ Μαλακός se întrebuiște și privitor la piele: ἐπὶ τῆς ἐπιθερμίδος τοῦ σώματος, τῆς σαρκός δὲ τρυφέρός ; δὲ ἀπαλός la Δημητράκου, μέγαλεξικόν τ. Ἑλλ. γλ. I, s. v.

²⁾ V. REW 5254: sicil. neap. *makkaria* „Meeresstille“, „Flauheit im Geschäft“ (cfr. „lâncezesc afacerile“). Aici înțelesul lui *malakia* s'a oprit la nuanța cea mai blândă. Rohlfs, *Etym. Wb. d. unterit. Grätzit*. înregistrează pe kosent. *malaka* „pământ (cu pășune) fleșcăit, călcat de vite“ și „Spüren die ein Tier im Gras hinterlässt“; v. și no. 1807 s. v. *μαλαχμα*

Incheiasem mai de multă vreme acest articol, dar într'o călătorie făcută în vara aceasta (1942) pe Valea Ierii (jud. Turda), între alte cercetări, am întrebat pe oameni și despre vărsat. Un Moț din Săcel ai cărui părinți sunt veniți din Albac, mi-a spus că Albăcenii și cei de pe la Abrud, acestei boale ii zic *zápor!* Mi-au venit în minte, firește, sinonimele „vărsat“, „inundare“ (v. explicațiile mai înainte) și bulg. *sipanica*, imaginea cărora, întruchipată și în arom. *aruversu*, se vede acum ca foarte rodioare.

Zápor, pe de altă parte, e sinonim, la origine, cu forma mai generală *zápor*, cu accentul trecut pe silaba ultimă, după ritmul cunoscut din *infășur-infășór*, *másur-másór*, *fleur-fior, *fioare*, <*febris* etc. și de sigur și după „*nomina agentis*“ ca „*năpăditor*“, „*turnător*“, „*vărsător*“ și a. *Zápor* însă este o inovație semantică, născută prin aderența cu „*vărsa*“, „*năbui*“ (apele) etc. și formează a treia treaptă în desvoltarea înțelesului. Prima, ca în slavă, este cea de „*stavilă*“, „*stăvilar*“ care oprește apa de a mai cădea pe roata morii, când morarul vrea să „*oprească*“ măcinatul. *Zápor-zápor* vin din v. slav. *za-periti*, *préti*, *přira* „claudere“. De aici în n. sl. *zapor* „Die kleine Schleusse bei der Mühle“, bulg. *zapor* „Schleusse“ etc. Miklosich *Et. Wb. d. sl. Spr.*, la baza *per* 5 după forma rom. *zápor* adaugă „*vergleiche*“ *zápor* „*rubeolae*“, neînțelegând probabil taina acestui fapt. De aceea nici dicționarul Candrea-Adamescu nu-l înregistrează, deși se găsește în *Lexic. Budan* s. v. *zápor* „*morbilli nethi*“ (?), „*rubeolae*“, ung. „*otvár*“ (propriu „*cojirea pielii*“), „*himlő* forma apró *szeplöcske*¹“, Die Rötheln, Masern“. Autorii lexiconului nu spun patria cuvântului, dar este limpede că l-au cunoscut din Munții Apuseni și din Nordul Transilvaniei, fiindcă în fișele *DA* se găsesc comunicări despre *zápor* dela V. Vaida din Sălaj, cu înțelesul „*vărsat*“ și, dela N. Stan (Nordul Transilvaniei), „*zápor la porci*“ (boala nedefinită). Bianu *Dicț Sănăt.* îl dă ca sinonim cu „*pojar*“.

Prin urmare fazele semantice, dela slavă încoace, sunt: 1. „*oprire*, închidere (de apă, în special la moară); 2. apa ce se re-

¹) Propriu „*scămoșirri*“ pe piele, ca o „*broderie*“, ca o peciugine Imaginea intră în rândul celor din atmosfera „*mălczez*“.

varsă ca la o cascădă, după deschiderea stăvilarului morii; 3. revârsare de ape, când dau peste țărmurii râurilor; 3-a revârsarea bubelor (cu puroiu) pe pielea omului; 3-b „rubeolă“, „vatiolă“.

Această interesantă desvoltare semantică s'a întâmplat în epoci succesive și în arii diferite. Cum nuanța veche de „oprire“, „stăvilire“, „împotrivire“ se întâlnește în Oltenia (atestat la Ceausanu) în expresii figurate ca „a pune zăpor“ (despre cal) „a se împotrivi la mers“, aceasta apare — geografic — venită din spore Slavii sudici și deci mai nouă.

Motive etnografice ne îndeamnă să punem centrul vechiul lui *zăpor* în Transilvania și în Carpați, în genere, unde sunt mori de apă, la care s'a aplicat imaginea de „oprire“ a apei din scoul morii, prin stăvilar („écluse“). De aici și nuanța specifică de „apa care se strângă (la moară), oprită de stăvilar“ (Moldova, atestată la Pamfile).

De aici apoi a ajuns să însemneze fenomenul, cunoscut în regiunea Dunării, de *zăpor*, „revârsarea apelor râului, după ce un timp au fost operte prin îngrămadirea sloiurilor de ghiășă, primăvara, când prin desghieț, se rupe în mii de bucăți masa ei compactă din timpul iernii. În dosul digului natural, în susul apei (ca la moară) se ridică apa în cantități uriașe care apoi rup stăvila și „năbuiește“, se revarsă peste țărmuri.“

In bulgară nu văd în *zapor* acest înțeles pentru fiorosul popor al apelor Dunării pe care l-am văzut și eu de multe ori. De aceea faptul lingvistic îl socotesc dus în regiunile Bălților, de către păstorii Ardeleni, pe care adeseori îi surprind această năpastă. Când n'au vreme să se retragă pe grinduri, li se înneacă și oile¹⁾.

In ce privește trecerea la nuanța de „rubeolae“, ea s'a petrecut pe teren românesc, deși termenul are accentul ca în ung. *zápor*, „rovescio o scroscio di pioggia; acquazzone“ (*záporeső*, „ploaie torențială“, *záporpatak*, „torrent“)²⁾, fiindcă în limba veină nu găsesc înțelesul de boală.

Accentul a putut fi atras de cel ung., sau mai curând păs-

¹⁾ V. ce-am spus despre „grinduri“ în *Langue et Lit.* 1, 2.

²⁾ Gelléth-Sirola, *Magyar-olasz szótár*, Budapest, 1914.

trat, ca în v. slavă. Înlocuirea lui *värsat* prin *zápor* se datorează tendinței de diferențiere, prin care vorbitorul a voit să se scape de impresia urâtă ce o poate stârni noțiunea de „värsat“, „vomitate“. A intrat deci în joc prestigiul estetic al expresiei.

Problema tratată aici, ca și altele asemănătoare, ne învață să nu ne oprim la explicații repezi, ci să confruntăm amănunțit faptele cosemantice, în oglinda ariilor geografice și a etnografiei. În cazul nostru „záporul“ numai la moară și-a găsit loc prielnic de trăire lingvistică. Iar imaginea „rubeolei“ își găsește analogie și de departe în arom. *aruverzu*, având ca izvor comun un fenomen semantic omenesc general, fără să fie nevoie și de o apropiere geografică între fenomene.

Ariile semantice au de obiceiu o sferă mai largă, ce acoperă și copleșește zonele singuraticelor limbii. De aceea trebuie să ieșim mereu dincolo de granițele acestora, pentru a studia și a înțelege multe din tainele semasiologice, însă firește cu mare grije de a nu rătăci.

Intr'un viitor îndepărtat, lingvistica va ajunge de sigur să facă și atlase semantice pe grupuri de limbi, pe continente sau pe spații de rase.

Ei bine, în această perspectivă cazul semantic *värsat*, în felul cum a văzut ideea și K. Sandfeld în *Linguistique Balkanique*¹⁾ se găsește pe spațiul ocupat odinioară de Traco-Daci. De aceea poate fi socotit ca o reacțiune a unei vechi expresii autohtone, preromane, în această arie. Vechiul cuvânt a dispărut, dar sămânța lui a încolțit în forma romană mai nouă, provocând aceeași expresie în bulgară și mai târziu iarăși în română prin: *zápor* din nordul Transilvaniei.

Firește se vor mai descoperi în viitor și alte concordanțe cu acest caz semantic, în arii mai întinse.

* * *

Voiu arăta, cu alt prilej mai multe încrucișări și extinderi de înțelesuri în familia termenilor privitor la manifestările și

¹⁾ v. și Th. Capidan *DR*. III 132; S. Pușcariu, *Limba română* I, p. 169 și u.

formele boalelor de piele, la care duce problema semantică *vărsat-mălțeze* etc.

Cum mi-a explicat colegul dr. Iuliu Hațieganu, toate boalele cu eruptionsi („exantemă“) pot fi numite *vărsat* de către popor. Constatarea sa se referă mai ales la Transilvania.

Din această observație a ieșit, cum am văzut, și explicarea lui *zápor*. Confruntând însă și alți termeni analogi descoperim următoarele coincidențe:

1. În materialul nostru lexical pe care îl cunosc aflător și în dicționare și acum în *ALR* (partea I) scoatem întâi pe *rapor* (*rapur*), care se întâlnește și amestecat, pe aceleași arii cu *zápor*. De aceea *rapor* reiese limpede ca o contaminare dintre mai răspânditul *rapăń*, cu etimologie necunoscută, dar asemănător cu v. gr. *λίπαρος*.

Despre acesta și alți termeni înrudiți, din domeniul boalelor de piele, voi vorbi cu alt prilej, când voi utiliza mai amănunțit datele din *Atlasul Linguistic Român*.

Rom. NIȚEL, NIȚICĂ: gr ὄνυχιον „Kralle, Nagel“.

Ideea de „puțin“ se exprimă în românește prin *nițel*, *puțin*, (o) *tără*, un *pic*, *picătură* (onomatopeice), o *leacă*. Toate prezintă greutăți în încercările de a le explica. Aici mă voi ocupa de familia *nițel*, *nițică*, *niței*, *nițele*, *nițeluș*.

Toate etimologiile de până acum ale acestor adjective sunt fără temei¹⁾). Noi am găsit o concordanță cu grec. ὄνυχιον „Unghie“, întrebuițat în expresii analoge cu rom. „cât negru supt unghie“ (=puțin), sau, arătând prin gesturi, „cât piști cu vârful a două unghii“, cât apuci cu unghia. Imaginea aceasta și-a găsit expresia în cuvântul grec de mai sus, trăitor în dialectele bov. *aniçi*, *niçi*, otr. *aniçi* „unghia“ și în derivatele bov. *nixudda* „un-

¹⁾ A lui O. Densusianu, Romania 33, 79, din alb. *netšike* nu poate explica trecerea lui *tš* (č) în *-f*, nici pe masculinul rom. *nițel*. Din *niceo*, *-niculo* (Pușcariu, *Etym. Wörterb.* s. v.), nu văd absolut nici o cale de a ajunge la *nițel*. Nici ceeace am crezut eu (Din *un-etto*, în legătură cu ital. *etto*) nu se poate susținea. Propunerii acesteia nu i-am găsit nici un sprijin serios și de aceea am părăsit-o ca pe o simplă încercare.

ghietta e piccolissima quantita di checchessia“, *nixúdda* „pezzettino“, bov. *nixo* „klein“, sicil. *niku*, pian. *niku* „klein“ Rohlfs, Gräz. 1527. Cele din urmă cred că au fost influențate de gr. μικρός- μίκκης „mic“.

Ca înțeles — expresie — nu mai începe îndoială asupra asemănării complete, dintre elementele grecești și românești. La fel este și expresia calabreză *n'uña*, *n'uñidda* (< *ungula*) „Ein ganz klein wenig“ o. c.

Să deslușim partea formală. Tulpina v. grec. ar da în românește *unuʃ, dacă e vorba de imprumut arhaic, sau *uneʃ dacă e mai recent (ca în *tămăie* < *tymania, *genune* < *gyronem* s. a.). În latina vulgară y grec a fost redat prin *u*, *iu*, *i* (*e*) și *ī*. Cum reiese din formele dialectale grec., în cazul lui δύχιον y a trecut la *i*. Deci în românește el a devenit *(*u*)*neʃ* și prin suficele diminutivale, *(*u*)*neʃel*, *niʃel* (*e=e=i=e* ca în *mīsellus* > *meʃel* > *miʃel*, *mīst̪icius* < *mestreʃ* > *mistreʃ* etc.), apoi *niʃ-ică* (cu sufixul *-ică*, precum sunt *mitit-ică*, *fetică* etc.). *O-u* inițial a dispărut, fiindcă silaba *un-* a fost înțeleasă ca și cum expresia ar fi fost *un-niʃ(el)*, căci numeralul adj. este întrebuinat în expresii înrudite (*un pic*, *un fir* etc.).

Chiar dacă am admite că y a fost tratat ca *ī* lung, rezultatul ar fi același pentru limba română. Dar *i* din formele italo-grecești pretind un *i* (< y grec.), iar în română nu cunosc până acum nici un exemplu de treceala lui y grec în *ī* lung¹).

PLAIU· v. gr. πλάγιον.

Plecăm dela semantica formelor grecești pentru a urmări raportul lor cu rom. *plaiu*. R. Gräz. 1717, traduce cuvântul grecesc cu „schiefe Ebene“: în dial. bov. *pláyi* „bewaldeter Abhang“, „terreno da pascolo in pendio“ (adecă o coastă ușor de urcat și de păscut); cosent. *Prayu* „kleine Ebene“ apoi „Ufer, Küste“;

¹⁾ E Petrovici DR. X 30 crede că rom. *cir* ar veni din v. gr. χόλος cu *y>i*. Rămâne de găsit și alte exemple pentru a se putea adeveri această părire. Dimpotrivă, după *k*, *x*, *γ*, *y* a trecut în română ia *iu*: v. gr. κόλλος > *ciul*, κώμα > *ciumă*, γέρος > *giur* (*jur*, *împrejur*) etc.

în ital. *piaggia* „Meeresküste“, iar în neapol. „estensione aperta di terra“.

In română înțelesul de astăzi este exprimat mai ales de graiul păstorilor, care ei calcă de veacuri cărările și culmile munților, în care și-au tras sute de drumuri pe locurile mai așezate și mai ușor de urcat la munte cu turmele, cu cai și până unde se poate, și cu căruță. Pentru circulația pe munte, ideea de miez a cuvântului grec, „loc așezat, șes“ a fost aplicată pe oriunde se potrivea în genere, pe terenul neegal al munților. De aceea „*plaiu*“ a ajuns să aibă multe nuanțe de înțeles, care au izvorât din nevoie de exprimare, legată de varietatea formelor de șesuri și de culmi din regiuni muntoase.

Acolo unde a fost țărm de mare, ca în Italia, s'a aplicat fișește la „coasta și la țărmul mării“. În expresia românească veche „căpitan de plaiu“, „stăpânitor al plaiurilor“ trebuie să înțelegem atât drumurile ce duceau și coborau dela munte cât și „câmpurile“ dela poale și din regiunea muncelelor.

Cel mai tare înțeles este însă cel de drum pe munți, bătut și călcat pe locuri mai așezate, mai ușor de umblat¹⁾.

Cuvântul e răspândit în Balcani, la Aromâni: *plaiu* „versant d'une montagne“, în serbocroată *plag*, „kleine Ebene am Fuss von Bergen“ (Skok, *ZRPh*, 41, p. 152). În Italia sudică sunt și nume topice (Rohlfs *l. c.*) iar la noi *Plaiu*, în felurite componente topice, mișună pretutindeni, în carpați.

Dela noi a pătruns la Săcui, în derivatul *plajás*, *palajás*. Mai interesantă este semantica formelor rutene *plai*, dim. *plaičok*, „Fusssteg, Fussphad, Reitweg im Gebirge, Reihe, Schicht“;

¹⁾ În *CDDE* se reconstituie un *plagijs,-um* din lat. *plaga* „bande de terre, étendue, contrée“. Dar *REW*, ca și Rohlfs, îl socotesc grecesc, cum dovedesc formele din Italia meridională. De aceea trebuie părăsită reconstruirea neîntemeiată din lat. *plaga* care este înrudit, din epoca arhaică, cu v. gr. πέλαγος „la pleine mer, la surface unie de la mer“ Boisacq *Dict. etym. d. l.* 1. gr., p. 759, și Walde *Lat. etym. Wörterb.* s. v. *plaga*, lângă care vin gr. πλάγιος „Seite“; ταπλάγια „Seiten, Flanken“, πλάγιος „quer, schief“. Înțelesul primitiv, după Kretschmer, *Glotta* I 16 și u. a fost pentru πέλαγος cel de „surface plane“.

²⁾ Eu cunosc viața cuvântului prin date culese personal din cercetări asupra vieții păstorești carpatici.

plaiom „reihenweise, nebeneinander“ CDDE 1. c., din care reiese contactul păstorilor noștri cu Rutenii, fiindcă acolo a pătruns cuvântul în înțelesul principal, păstoresc, de „drum pe munte“. Aceasta este expresie originală dacoromână care nu se găsește în altă parte.

Dacă în dacoromână avem o proprie creație semantică, dusă până la Ruteni, ea trebuie legată de un punct din v. greacă, în care πλάγιος însemna „oblique, qui montre le flanc“, iar ca adverb πλαγίως „obliquement, transversalement“, tocmai ce exprim rom. *pieziș*, (dela lat. *pes-pedem*), adecă „pe coastă în sus sau în jos, pe picior de munte“.

Plaiurile noastre (drumurile) sunt mai ales pe picioarele munților. Și nuanța aceasta din urmă se vede încă în „versant d'une montagne“ din graiul aromân (ca un strat mai vechiu semantic) și în serbocroată, în vegl. *pluj* „Abhang“ și în dial. grec.-ital. „terenno in pendio“, „Abhang“ etc.

Intrucât punctul de plecare formal și semantic se vede împede în sudul Italiei, și până acolo avem verigile lanțului de legătură (prin serbocroată și vegliotă) care merge până în provensală, nu mai începe indoială, că avem înaintea noastră un termen pornit din sudul Italiei, ca cele mai multe din elementele noastre v. grecești. Pentru ideea aceasta, *plaiu* e unul din argumentele decisive, mai ales că și istoricește ne duce la latina vulgară, fiind atestat în Servius (sec. IV d. Chr.).

Numai faza „drum pe munte“ este creație păstorească dacoromână, de dată foarte veche, fiindcă are viață tare și generală în Dacia, ba încă e trecut de vreme în nord și la Ruteni, fiindcă, am văzut, a format acolo chiar o mică familie.

Astfel, stratificările semantice se cer a fi deslușite și ele, fiindcă ajută spre a cunoaște desvoltarea istorică, spirituală a limbii.

Dacorom. PRUNC,-Ă: v. gr. πορνικός.

Trăiește puternic în Transilvania și mai ales în Nordul și în centrul ei, ceea ce dovedește că aici este casa acestui cuvânt păstrat dela formarea poporului dacoromân până astăzi. Odinio-

ră a fost mai întins, cuprinzând și Moldova, fiindcă il găsim atestat în Dosoftei și în Pravila lui Vasile Lupu. De asemenea este și a fost destul de viu și în Sud-Vestul Transilvaniei și în Banat, fiindcă îl folosește scriitorul bănățean Țichindeal. Il înregistrează și Lexiconul Budan. Derivatele *pruncuț-ă*, *pruncușor*, *pruncotean*, *pruncie*, *pruncesc* ii documentează vitalitatea și prin ea vechimea. Dě va fi fost răspândit și mai departe, în Muntenia, Oltenia, acolo a trebuit să lase locul celorlalți termeni cosemantici, precum *băiat,-ă*, *copil,-ă*, *fecior*, *fiu* etc.

Până acum nu i s'a putut da o explicație¹⁾ cu temeiul.

Înțelesul general al lui *prunc* este acela de copil până la 7—12 ani. Ca și „copil”, „băiat”, „cocon”, el poate fi întrebuiuțat pentru a arăta oricare fază a vârstei amintite: *prunc-ușor*, prunci mici, mari, copil mic, mărișor, mare etc. Prin urmare este cosemantic cu „infans” și cu altele de aceeași elasticitate în nuanțări.

Avem însă sensul de „bastard” păstrat în ungur. *poronyt*, care este împrumutat dela Români²⁾). Se știe că de multe ori un

¹⁾ O. Densusianu *Grai și Suflet* III 236, pornește dela lat. *pronus* „înclinat, aplecat”, gândindu-se la depărtata asemănare cu *apleca* ce se zice mai ales despre mielul pe care păstorul îl înclină cu capul la ugerul oii, ca să sugă. Dar în limbile românice *pronus* a ajuns numai la sensuri conforme cu cel latin, de „abschüssiger Ort”, „halbliegend, geneigt”; iar *pronare* la „vorläufig einflanzen; niederwerfen, neigen, herabsteigen”. Un *pronicus nu e atestat și n'a lăsat urme în romanică. Insuși *apleca*, cu înțelesul păstoresc, cere explicații și analogii. Eu cred că a suferit contaminări cu deriveate din *pup(p)a-ula* (v. acestea în *REW*).

Derivarea lui S. Pușcariu (respinsă de O. D.) din *puer*>*puerunculus, din care s'ar fi refăcut un *pueruncus, nu mulțumește, fiindcă o asemenea formărie în lat. vulg. nu aflăm, iar în rom. ar fi ajuns la *puruncur sau *purunchiu (prin fazele *puărunchi>*porunchiu etc., cf. *nuăr*>*noor* etc.). Sincoparea ar fi trebuit să se petreacă târziu, pe teren românesc și nu văd cazuri analoge (*voleamus*>*vurem*>*vrem* etc., adus de S. P. se explică, fiindcă auxiliarul este de obicei aton, enclitic sau proclitic; comp. *curind*, *curună*, *curună*, *furunel*; apoi *poruncă*, element v. slav. este azi fără sincopă).

²⁾ Cfr. acum G. Bledy, *Influența limbii române asupra limbii maghiare*, Sibiu 1942, p. 42, unde se dau înțelesurile 1. „copil”, „copil bastard”; iar prin exetnsiune „mulțime de copii („copilăret”), „puiu de pasare, sau de broască” (comp. „broscou”, zis în batjocură copiilor). V. tot acolo și citatea studiilor în care se afirmă trecerea lui *prunc* din limba română în cea maghiară.

cuvânt împrumutat de o limbă păstrează înțelesul vechiu pe care îl avea în graiul dela care l-a adoptat. Aceasta a trebuit să se întâpte în primul contact dintre Români și Unguri, la care acum a devenit cuvânt comun (v. nota).

Copil însuși a însemnat și mai însemnează „bastard“, precum ung. „bitang“, a intrat la noi ca „bitong“ (bastard), dar în glumă se spune „bitong,-gi“ oricăror copii. Apoi expresii ca „fecior de lele, de curvă“, „puiu de lele“ (cu același sens); „copil făcut cu altul“, „are copii și prin sat“ (se zice despre oamenii cu copii din flori) ne fac să ne gândim că punctul de plecare a fost cel de „copil bastard“, „făcut cu femei ușoare, necinstitie“, etc. (comp. „Schandbube“ REW 956, sard. *konkoinu* „halbbürtig“ din *concuba*, lângă care comp. și rom. *cocon*).

Din aceste considerațiuni, pun pe rom. *prunc* alături de v. gr. πòρνη „femme de mauvaise vie“, care are foarte multe derive, între care și πορνικός „ceea ce privește, ține de o astfel de ființă“; πόρνος (ό) „débauché, impudique“, πορνογένης „né d'une prostituée“. Astfel dintr-o formă atestată, ajungem prin fazele normale *pornicus* > **pron(i)cus* la *prunc* (comp. *fromosus* > *frumos salicem* > *salce* etc.), iar ca sens, cum am spus, s'a pornit dela ideea de „copil nelegitim“, născut din relații de dragoste necinstită. Expresiile populare, se știe că sunt uneori foarte tari în această privință¹⁾.

Acest termen a putut veni alături de celealte v. grec., de care ne ocupăm aici. O singură rezervă se poate face. Nu găsim deocamdată, potrivit grijei noastre în asemenea cercetări, urmele cuvântului v. grec., în Italia meridională, sau în alte zone românice.

Totuși, s'a putut constata că documentarea fonetică și semantică nu prezintă nimic forțat sau reconstruit. Privitor la înțeles, trebuie să mai adaugăm că noțiunea de „copil-bastard“, este foarte explicabilă atât într-o societate în formătie, cum a trebuit să fie cea dacoromână în timpul colonizării și mai ales după nă-

¹⁾ Comp. germ. „Jungfernkind“, „Hurenkind“, „Uneheliches Kind“ etc. (v. și Tiktin DRW s. v. *copil*). V. deasemenea în Littré s. v. *putain*, cu citate chiar din Molière, expresia *fils de putain* și *double fils de putain*.

vălirea barbarilor. Atunci viața familiară, cu obiceiuri austere, bazate pe religie și tradiții tari, nu putea rezista ușor. Războaiele îndelungate de azi, de ieri și de totdeauna, se știe că sunt factori de sdruncinări și destrămări chiar ale cuiburilor de familii consolidate.

Apoi, în unele sate, chiar astăzi, când supraveghiază biserică și legile profane, concubinajul n'a putut fi stârpit, ci continuă încă destul de tare.

Cercetările lingvistice trebuie să țină seamă și de mersul și de frământările vieții sociale, din vremuri turburi și sbuciumate, când tendințele de expresie ale limbii devin mai aprige decât în epoci liniștite. Iar Dacia nu este întrecută de nici o altă țară din Europa, în ce privește sguduirile și cotropirile pe care le-a îndurat.

Dacorom. STAUR: v. gr. σταυρός.

Staur însemnează „închisoare“, loc închis cu gard de scanduri (prăjini, lețe“). Acestea se leagă, ori se bat cu cuie, de parii care formează scheletul gardului.

Cuvântul este cam sinonim cu aproape omonimul său *staul*. Numai că *staul* este atestat și cu înțeles de grajd de vite, pe când celălalt nu. Ca întindere geografică, *staur* trăiește pe o zonă ce pornește din câmpia Transilvaniei (Cluj), cuprinde parte din jud. Turda (M. Apuseni) și merge în sus. În Năsăud și Maramureș se aude numai *staur*, iar nu *staul*¹⁾.

Dintr-o dată, harta ne face atenții asupra unei regiuni lingvistice, cu semne de arie izolată și prin urmare și asupra caracterului de conservațiune a cuvântului din acea arie.

De altă parte, forma cuvântului nu se lasă a fi confundată cu aceea din *staul*²⁾, cum am mai spus odată. Nu găsim nici o do-

¹⁾ După informații personale; v. DR. II, studiul meu „*Cuvinte și Lucruri*“.

²⁾ Aşa cred S. Puşcariu, T. Papahagi și alții care au pregetat să mai analizeze greutățile semnalate de noi. O. Densusianu credea (în *Gr. din T. Haț.*, 19) într'o despărțire a lui -l, înțeles de vorbitor ca articol. Dar aceasta s'ar fi putut întâmpla și la *cal*, *gol*, *sătul*, *sul*, *taur* etc. etc. Tot aşa

vadă, nici un exemplu care să îngăduie explicarea prea simplă că -r din *staur*, este -l din *staul*, articulat *stafulul*. Această disimilitate nu o pot constata în cazuri asemănătoare. Nu se zice *car cal* (artic. *calul*), nu *sătur* (din *sătulul*, *sătulele*), nu *gor* (din *golul*, *golurile*), nu *poare* (din *poalele*) etc. Articolul -l n'a disimilat, n'a putut disimila, fiindcă era un apendice nestabil, se anina și se desfăcea, după trebuințele sintactice ale frazei. Nu era un -l permanent legat de cuvânt.

Aceste realități m'au îndreptățit să socotesc pe *staur*, concordanță cu v. gr. σταυρός, care în sudul Italiei, pornind dela înțelesul vechiu de „Kreuz, Phahl“, pieu pour une palissade, palissade“, a ajuns să însemneze (în Basilicate, Saponaro) *staurieddo* (diminutiv), „recinto da porci, costruito di pali e legni connessi“, salern. *sturieddu* „Schweinestall“.

Felul de construcție care se citește în definiția cuvântului grec., este același ca la *staur*. *Staurul* este mutător, îl schimbă parcărarii pe mai multe părți ale hotarului, pentru a îngrăsha locurile mai multor săteni¹⁾.

Staurul se desface ușor, fiindcă este înjghebat din mai multe despărțituri, de lungimea unei scânduri (circa 3—4 m.), care se iau una câte una (ca niște table sau lese) și se transportă pe că-

---

S. Pușcariu când a despărțit pe *staur* de *staul*, judecându-le ca două faze, despărțite în timp, una cu *u* sincopat (*stabulum-staul*) și alta din *stabulum* (cu -b- căzut), v. *Limba română* 187.

Formele românice însă pornesc dela *stabulum* REW. s. v. Forma *stau* Dens. l. c. se explică din cazuri ca *tău-tăuri* etc. Pentru Dacia noi nu vedem două valuri de populație romanică aşa de depărtate unul de altul. După colonizare, din sud n'ar fi putut veni decât ultima fază *stabulum*, adeca că cea mai târzie, care s'a răspândit și în cealaltă romanitate. Dacă o fază mai veche *stabulum* (cu -u- nesincopat) ar fi durat în Balcani sau în altă parte a romanității, ea ar fi lăsat urme acolo. Dar *stabulum* nu s'a conservat de loc, nici în sudul Dunării. Nu putem săia cu foarfecile un cuvânt ca pe o fișe, după necesitățile momentului, sau din cauza unor greutăți fonetice aparente sau căutare. Cu atât mai puțin săntem îndreptățiti să presupunem suprapunerea peste *stabulum*, a unei forme literare latine, cu *u* nesincopat. Cuvântul ține de viață rustică, de latina vulgară, prin care *stabulum* s'a răspândit în tot imperiul și aşa trăiește pretutindeni, până astăzi.

¹⁾ Cred că și cuvântul *mutare* este legat de această necesitate agricolă, tot aşa ca și *stăuună*, precum am lămurit în alt studiu, sub tipar.

ruje, în altă parte a hotarului. Astfel parii de legătură (2—3 la fiecare porțiune) joacă rol însemnat, fiindcă ei dău forma și lungimea leselor¹⁾.

Ceva mai mult. Avem în limba noastră un caz semantic, întru totul la fel cu „staur”. Este termenul *stobor* „gard”, închisoare de scânduri etc., care vine din slav. *stoborŭ* „par“.

In fața acestor fapte nu cred că mai este nevoie de alte analize.

Staur vine tot din sudul Italiei, fiindcă acolo trăiesc membrii familiei lui. E venit probabil prin coloniști, în Dacia, fiindcă nu a lăsat urme în sudul Dunării.

Mai rămâne un punct de lămurit: „lucrul“. De ce s'a simțit nevoia de doi termeni pentru o construcție (închisoare) care are acelaș rol astăzi, în vîeața păstorească? Răspunsul il avem în trebuința de variație a expresiei, care dă naștere în limbă la sinonime. De aceea aflăm în dacoromână: gard, ocol, închisoare, stobor, pălan etc.

La început *staur* a însemnat „par“, cum arată înțelesul prim din v. gr., apoi „*palisadă*“, adecă „alcătuire din pari și scânduri sau nuele“, apoi „închisoare, *staul-staur*“, în genere²⁾.

„Lucrurile“ (obiecte, unelte etc.) evoluează ca și cuvintele, influențându-se unele pe altele și impletindu-se cu nuanțe de înțelesuri, rezultate din adausuri sau perfecționări de construcție. Lingvistul are în această privință o sarcină foarte grea și migăloasă de a lua fir cu fir, spre a desface țesătura unui fapt lingvistic. Când ii scapă unul, analiza nu mai e completă, iar concluzia iese știrbită.

Rom. STERP: v. gr. στέριφος.

De mult s'a pus în legătură cuvântul românesc cu cel grecesc, dar a rămas de înălțat greutatea de a se explica păstra-

¹⁾ Le zic aşa, fiindcă n-am alt termen mai bun, iar *leasă* este cel potrivit la gardul de nuele (sau prăjini, lețe), alcătuit din porțiuni demontabile.

²⁾ V. acest fel de legături între cuvânt și lucru în „*Cuvinte și Lucruri*“, din DR. II. Exemplile de acolo se pot înmulții, dar nu e de lipsă să le mai cauți aici, fiindcă ideea, este la îndemâna oricărui lingvist.

rea grupului *stē-* (deschis) care trebuia să devie *ste-* ca în *sterge* (*extergo*), *astern* (ad-*sterno*) etc.

S'a întâmplat aici o metateză a celor două vocale palatale *ε-i*, în urma căreia s'a ajuns la **st̄irefos* și de aci la *sterp*, prin trecerea grec. φ la p (ca în φαλάγγη > *phalanga* > *părângă* etc.) și desigur prin influența lat. *stirps*-*stirpem* „souche, race, origine, rejeton“, și a lui *extirpare* „déraciner, extirper“.

Sterp înseamnă „neroditor“, fiind vorba de animale, de plante sau de pământ. În dialectele din sudul Italiei dela στέριφος „unfruchtbar“ avem (Rohlfs, Grätz, 2059) bov. *stérifo*, „stearpă“ (capră); regg. *strippa* etc. „sterile, duro“; camp. *vakka sterpa*; abruzz. *stérpa*, *streppia* „che non ha più latte“ și tot aşa în sicil., venet., friul. și în alb. (*sterp*).

Tot printr'un amestec cu *stirps*, *extirpare* (it. *sterpare* etc.) vede și Rohlfs schimbarea lui *e* în *i*. Metateza lui *e-i* este tot aşa de posibilă, iar contaminarea cu *stirps-extirpare* foarte naturală..

Dar înțelesul concret de „unfruchtbar“ (vită, capră, oaie, vacă nefecundată, care n'a prins făt), cere neapărată legătură cu ▶ gr. στέριφος care se vede limpede că s'a păstrat în sudul Italiei (cfr. numeroasele variante, deadreptul concludente, înregistrate de Rohlfs, Grätz, 2059¹).

De aceea, trebuie să părăsită forma reconstruită *extirpus din REW³ 3072 pentru cuvântul primitiv care s'a aplicat la animale. Apropiera semantică de noțiunea „plante fără ramuri, fără *stirps*“, se putea întâmpla în chip foarte firesc și ușor de înțeles, dar influența aceasta venea ca fenomen secundar.

Familia lui *sterp-stearpă*, cu înțelesul concret din στέριφος are la noi ramificare măricică: a *stărpi* verb. „a rămânea (oaia, vaca) stearpă“ și „a-și pierde laptel“; *sterpar*, păstorul care păzește oile sterpe (cele care n'au avut miel, n'au fătat), *sterpături-stărpaturi* subst. cu sens colectiv, adeca „vite sterpe“. Înțelesul activ de a *stărpi* (buruienile rele etc.) se apropie de „*stirps*“, dar s'a putut naște și prin extensiune, mai ales că în română este mai rar întrebuințat. În aromână dela „a-i seca laptel“ unei vite, s'a

¹⁾ V. bibliografia, sumar arătată, la M.-L. REW. s. v. și la Rohlfs l. c.

ajuns să se spună și *a străchi*, „a seca“ (un părâu, etc.)¹⁾. Aici însă, am impresia că s'a mai amestecat un cuvânt, cel puțin pe teren românesc, care a însemnat „a se scurge, a seca“. Mă gândesc la *sterp* „canal de scurgere“, la moară, deosebit de „scoc“ (v. D'amé, *Dicț.* și Candrea-Adamescu-*Dicț.* s. v.) pentru care n'am date necesare, dar poate apartinea familiei *strop-stropi*²⁾.

Nu ascundem că există o piedecă în variantele aromâne *străchi* și dacorom. *stârpi* (*stârpitură* etc.) cu *â(r)* pentru *e(r)*, cum pretend *sterp*, *sterpar* etc., în care *-erp-* n'a devenit *-âr(p)-*. Variantele cu *-âr-* duce la o bază slavă (comp. în notă v. slav. *u-trüpēti*).

Dacorom. STRECHE, megl. STREACL'E; dacorom. VIESPRE, Z'ESTRE etc.: v. gr. *οἰστρος*, lat. *oestrus*, **oesticulus*.

Am dat explicația formelor dacorom. și megl., din gr.-lat. **oesticulus* în *DR.* II, 824—25 și a fost admisă de M.-L. în *REW.*

Cu oarecare surprindere am descoperit în Munții Apuseni și în jud. Cluj³⁾ variantele *viespre*, *viespri*, *z'estre*, *iestre*, și *iestri*, ca numire a viespelor mari și rele, mult mai fioroase decât cele cunoscute împrejurul casei. Acești termeni derivă din *οἰστρος*—*oestrus* > rom. *iestru-iestri*, care prin firească întâlnire cu *vies-*

¹⁾ V. sensurile din aromână în *DR.* II 549 unde Capidan dă toată familia cuvântului, din acest dialect. Derivatele dacoromâne „*stârpiciune*, *stârpitură*“ etc., se pot vedea în dicționare.

²⁾ Ar putea totuși ca acest *sterp* să se fi zis pentru „canal sterp (sec“), adecă cel ce stă de obiceiu fără apă, pe când lucrează scocul. De aici s-ar explica astfel și înțelesul aromân de *a străchi*, „a seca (apa“). Problema, mai larg, va trebui pusă în cadrul v. gr. *στεπέως*, *στεπέω*, în care intră și *στελπα* (rom. oaie *stiră*), lat. *torpeo* „etre engourdi“, v. germ. *sterban* „mourir“, indo-europ. *sterbh-sterp-*, care ne duce la expresia „braț mort“ (al unui râu), „canal sec“, etc., v. slav. *u-trupeti* „se raidir“ (comp. „*stârpitură*=chircitură“, v. Boisacq, Walde s. v.).

³⁾ Com. de învățătorul D. Vasu din Lona (Luna) de Sus, jud. Cluj. El mi-a pus la dispoziție culegerea sa privitoare la albinărit. Acolo *z'estre* se mai chiamă și „musca țiganului, fiindcă e rea și mușcă“. Expressia vrea să spue că țiganul căutând miere a dat de cuib de *z'espri* în loc de unul de albine.

pe,-i a dat naștere și lui *viespre,-i*. Când am auzit întâi această formă, n'am putut explica grupul *-spr*. Acum se vede lămurit ceea ce s'a petrecut.

Baza *oestrus-* οἰστρος a lăsat urme și în neap. *yestre*, corsic. *nestru*, *gyestra* etc. „Brunst“ REW. În dacorom. continuă sensul concret v. gr. de „taon“ ca și în verbul *streichia* (din *streche*) cosemantic cu v. gr. οἰστράω „être furieux comme l'animal piqué par le taon“. Aflându-se acestea numai în dacorom., ele se aşează pe linia istorică a celorlalte elemente v. gr. discutate.

Rom. (TEACĂ) TECI, „PĂSTAI“: gr. θύκη „Scheide, Kapsel“.

Teacă, derivat din lat. *theca* (gr. θύκη) a ajuns să însemneze la plural și „păstăi“, care și el vine din v. gr. πύξις -πύξιτα + suf. *-alia*, cum am dovedit în DR. X 61.

Imaginea „cutiuță-păstare“ se vede în dialectele grec. din Calabria. Otr. *fikári* „trockene Schote der Bohnen, Erbsen“ etc. Tot așa în Camp. (Campania) *tek* „zarte, grüne Bohnen“, abruz. *téka* „Bohnenschote“, prov. *teca* „Schote“, etc. Rohlfs *Grätz.* 788 și *REW* 8699.

Am pus aici și amănuntul acesta semantic, fiindcă ajută la înțelegerea originii rom. „păstare“. Faptele semantice au aceeași vaolare ca oricare element lingvistic. Ele se urmăresc mai greu, când trebuesc să fie puse în grupul influențelor streine dintr-o limbă, în care forma fonetică a unui cuvânt are o proveniență, iar înțelesul să a furișat în ea din altă limbă. Imaginea (ca aici „păstare“ „-Schote“) se întrupează de multe ori într-o haină nouă, a unui cuvânt care o atrage printr'o înrudire oarecare semantică. Este uneori ceea ce se zice, în cazuri mai speciale, „calc lingvistic“.

Este deci probabil că metafora „teacă“ > „păstare“ a luat naștere în graiul și stilul v. grecesc mediteranian, de unde apoi a fost imitat de lumea romană. Se poate compara, în acest înțeles, paralelismul v. gr. θύκη (lat. *theca*), lat. *vagina* > sp. *guaina* „păstare“ (v. și *vaginella „Schote“, *REW* 9123).

Dacorom. TEAFĂR: v. gr. τρυφερός

Am încercat altădată să pun acest cuvânt, în legătură tot cu o bază v. gr., dar n' am aflat atunci niciun sprijin în vreo altă zonă romanică (v. *Revista Filologică* II, 63—64). Acum concordanța cu forme sud. it. ne ușurează sarcina.

Dela adj. gr. la cel românesc s'a ajuns prin fazele *triferu* și -u- > -i- și cu schimbarea accentului, obiceiuită în asemenea cauzuri. Semantic, procesul a pornit dela ideea de „tânăr, proaspăt“ despre plante, fructe, carne și apoi s'a ajuns la aceea de „nealtelerat, sănătos, sdravăn“.

Formele greco-italiene au rămas în atmosfera semantică dela început în Lecce, *tiferu* (cu aceeași disimilare ca în română și cu u-i-i), Brindisi: *tiferu* „acerbo“ (comp. poame *crude*, carne *crudă*, etc.), otr. *triferó* „molle tenero“, *tiferó* „morbido, acerbo“ (Rohlfs, *Scavi*, 74).

Mai lămuritoare sunt înțelesurile variantelor dial. it. din regiunea Cosenza: „pingue, rigoglioso și „vegeto“. It. *vegeto*, -a = „ben vivo e verde“ (comp. rom. „om verde“) și prin extensiune despre o persoană „che conserva bell'aspetto, florida salute e forze, specialmente in età avanzata“. Se zice „e ancor vegeto“ (despre un om) cum spunem și noi „e încă teafăr“.

Cuvântul este general dacorom. și nu întâmpină decât un început de concurență din partea lui *sdravän* (slav)²⁾.

Dacorom. TRAGĂN: v. gr. ἀνθράξ etc.

„Tragănuł“ este o bubă rea ce se formează de obiceiu la grumaz, la vite și la om. Înțelesul și partea formală a cuvântului m'au îndemnat să-l pun alături de v. gr. ἄνθραξ, ακοσ.

In Sudul Italiei (Rohlfs, *Gräz.*, 146) există derivatele regg. *antraci* „carbonchio“, salent. *ntraša* „foruncolo maligno“. In ita-

¹⁾ v. Rohlfs, *Dizzi* s. v.

²⁾ Până acum nu i s'a dat nicio explicație serioasă lui *teafăr*. Apropierea făcută de Tiktin Wb, de v. bulg. *těhenū, n. bulg *těhenū*, o declară el înshuși imposibilă Unu s'a gândit la germ. *tāpfer* (!), care nici ca sens nici ca formă nu poate fi luat în discuție.

liană mai este și *antrace* „tumore infiammatorio“. Rohlf s vede și un amestec al acestei forme, cu δράκαινα „Weiblicher Drachen“, de unde au rezultat bov. *drá'cena, trácena* „Forunkel“, iar alte variante, pe care nu le mai amintesc, au înțelesul general de „tumore“ și „antrace“¹⁾.

Prin urmare ideea de „bubă“ din rom. *tragă̄n*, se acopere cu cea din elementele citate. Dacă amestecul cu δράκαινα este necesar de admis, nu putem verifica. Forma rom. poate veni și dintr'un derivat *antracinus (precum *circinus* > *cearcă̄n* din lat. *circus*) care, după normele limbii române, ajunge la (in) *tracă̄n* > *tragă̄n*, cu prefixul dispărut (comp. mai sus și *trácena*), fiindcă s'a confundat cu prepoziția *în*. O afereză identică avem d. ex. în rom. *buric* din (*um*)*bilicus*. Consoana -k- s'a sonorizat și în alte cuvinte v. grecești, trecute în lat. vulg. precum χυβερνάωτ > *gubernare*, δοχήτ > *doga*, etc.

In limba română a putut interveni și etimologia populară, care a apropiat cuvântul de verbul *a trage*, crezându-se că buba se formează din frecarea (tragerea la jug) a cefei boului.

Rom. TULPINĂ: v. gr. τολόπη

Înțelesul, simțit în genere, al *tulpinii* este cel de „trunchiu“ de copac sau „cotor“ de plante mai mici (buruieni, flori). Astăzi este sinonim cu trunchiu sau „tije“ (termen botanic), dar după unele atestări se vede că a putut însemna și ceva deosebit de acelea. De ex., din versurile populare:

Două flori *dintr'o tulpină*,
Crescute din rădăcină (Iarnik-Bârseanu, P. pop. 73,
163, 31)

¹⁾ Prima dată am făcut apropierea între *tragă̄n* și ἀγδραξ, în 1924 la o ședință a Muzeului Limbii Române. Este interesantă și forma n. gr. μαλαδρακας „Geschwur“ etc., în care s'a adăugat romanicul *malo* (?), care aduce aminte de „buba rea“.

Explicațiile de până acum nu satisfac. C. Diculescu o. c. 1-a pus în legătură cu v. gr. τράχηλος, pornind dela ideea de „gât“ și apoi „boală de gât“. Nu dă însă nici un paralelism și nici nu avem vreo urmă din acest cuvânt, în romanică.

se poate deduce că tulpina înseamnă și alcătuirea de cotoare cu lăstari numeroși (v. mai sus *luger*), aşa cum au unele plante care cresc în grup, în tufulișe, începând chiar dela rădăcină, adecă de cum ies din pământ. Multe din acest fel de plante, dacă le smulgi din pământ, formează cu rădăcinile lor, ca un mânunchiu ca un buchet.

Pornind și dela forma lui fonetică cuvântul se poate explica din v. gr. *τολύπη*, care însemna „șomoiog“, „ghem“, aşa cum pare mânunchiul de fire dese ieșite din rădăcină și crescute împreună în jurul cotorului unor plante, sau trunchiuri retezate dela pământ. De aceea cuvântul grec. a ajuns să însemneze, în dialectele din sudul Italiei, bov. *tulúpa* „Pack, wirres Bündel“, „fascetto di canape“, regg. „viluppo di cespugli, bubbola“; pian. *trúpa* „mucchio die cespugli¹) imbrogliati“; *tulúpu* „uomo grosso e corto“ (comp. „om trunchios, trupeș“); sicil. *trupa* „wilder verranktes Gestrüpp, wirres Bündel“ etc. Rohlfs *Grätz.* 2174 și *Dizz. Calabr.* II, 346, unde se dă și definiția „amasso di cespugli intricati“ și a. m. d.

Fiind aşa de apropiate lucrurile la vedere, cuvintele *τολύπη* și *rădăcină*, s'au influențat unul pe altul și au dat naștere derivatului, colectiv la început, *tolupina, după modelul *radicina* <*radix* (de unde și fr. *racine*). Apoi a ajuns să se confundă cu „trunchiu“ care este izvorul din care ies mlădițele tinere tot aşa ca și din partea stufoasă de lângă pământ a unor plante. Si într'un caz și într'altul e vorba de originea, de punctul de unde se înalță cotarea, fie că e unul cu mai multe fire, fie că ele se desvoltă „stufoase“ în mânunchiu, după cazuri.

In dacoromană cuvântul s'a întâlnit, prin apropiere de înțeles, cu *trup*, de unde a rezultat varianta *trupină*. Deadreptul din slav. *trupъ* „corps“, nu se poate explica *tulpină*, fiindcă metateza ca și schimbarea lui *r* > *l* nu au nici un temei. Ba dimpotrivă, data fiind pronunțarea limpede în *trup*, *trupes*, *trupos* etc., ar fi cu totul neobicinuită nașterea unui derivat care să se depărteze

¹) Cfr. Rohlfs, *Scavi*, p. 36, 41, 93. Mai ales sicil. *trupa*, definit la p. 93 „arbusto o spineto intricato“, este mai aproape semantic de „tufă încâlcită la rădăcină sau la partea de jos a cotorului, lângă pământ“.

asa de mult de baza slavă atât de rezistentă în formele citate din română și cu înțeles concret cum este *trup*.

Procesul se poate înțelege deci numai invers, cum am spus, ca o apropiere ulterioară de „*trup*”¹⁾, de unde și varianta *trupină*, în care (*t*)r n’are nici o legătură cu *l(p)* din formele atestate în Italia, fiindcă acolo prezența lui *r* (în loc de *l*) se datorează foneticei locale²⁾.

Rom. URDĂ: v. gr. ὄρος, οὐρός.

In sprijinul derivării rom. *urdă* din v. gr. ὄρος—οὐρός „Kawewasser”, „zär” prin adj οὐρώδης (< lat. vulg. *uroda ca post-verbal dintr-un verb *urodare, *urdare, azi *urdi*, sau, prin schimb de sufix, din *urida) vine împrejurarea că termenul grecesc a trăit aproape de lumea romană din Italia sudsică. Aici persistă și azi prototipul grec. în dialectele bov. *urú*, o *urúši aspro* „il siero bianco”, *oró* „siero”. Și sp. *suero* „zer” derivă din *sērum* + ὄρος (v. REW s. v.).

Astfel legătura dintre română și greacă se arată și mai plauzibilă. Înțelesul, cum am mai spus, e atât de identic cu analogia formațiune din dialectele române alpine (*serum* „zär” > *serac* etc. „urdă”), încât ar ajunge și numai „lucrul” pentru a justifica etimologia ce am dat.

De aceea nu mai insist aici asupra acestei explicații, întemeiată pe înțeles, pe fonetică și pe situația geografică a termenului ca și pe corespondentele semantice din celelalte limbi române

¹⁾ Valoarea celor spuse aici o vad și în legătura, în viața Românilor, de regiunile pădureoase ale Daciei. Ca să-și facă vatră de sat și loc de arătură stramoșii noștri au fost silii să recurgă la *runcuri* și *curături* (defrișeri), adesea să scoată trunchiul, tăiat dela pământ, cu rădăcină cu tot. Astfel, „rădăcina” săpată și „tulpina” (trunchiul scurtat) de deasupra, fac una și imaginea se completează din două elemente. Această împrejurare ivită deseori în viața locuitorilor de lângă păduri, a provocat ușor contaminarea, *rădăcina* + *olăpni* > *tulpină*.

²⁾ V. acum asupra trecerii lui *l* la *r*, în dialectele italiene din sud, studiul lui G. Alessio, *Sul rotacismo romeno-siciliano*, din *Studii Italiene* VIII, 1942, pp. 17 și u

(v. și REW s. v. 7842, *DR.* III, 582—587, O. Bloch, *Dict. ét. d.-l. l. fr.* s. v. *sérac*, *Langue et Littérature*, vol. 1, 2, p. 219—220).

Dacorom ZESTRE: grec. *διάστρα etc.

Un cuvânt general dacoromân cu înțeles bine cunoscut: avearea ce se dă fetei când se mărită și poate cuprinde bani, lucruri trebuincioase gospodăriei, vite și a. Dicționarele dovedesc și înțelesul mai „restrâns“ de „îmbrăcăminte, așternut, scoarțe“, adecă țesături de tot felul, pe care țărancele noastre, într’o vreme, pe toate și le lucrau singure. Si cu cât privim în vremuri mai vechi, cu atât trebuie să admitem că „zestrea“, în înțelesul din urmă, și-o lucra fata, ajutată de mamă, de bunică sau de surori.

Acest fapt cred că stă la temelia semantică a ceeace zicem „zestre“: țesăturile făcute în casa părintească a viitoarei mirese. Un sinonim avem astăzi în neologismul *trusou* (< fr. *trousseau* „vêtement, linge qu'on donne à une fille quand elle se marie“). Așa se poate explica originea cuvântului, rămasă până acum nelămurită.

In grajurile grecești din Bova și Salento există formele δyá̄stra, δyá̄stra, tá̄stra „atrezzo che serve per fare l’orditura“, rezultate dintr’un *διάστρα „instrument zum vorbreiten des Aufzugs“. Tot acolo sunt și δyásma „orditura“ din grec. διάσμα „Aufzug des Gewebes“ și otr. *tiadzómc* „ordire la tela“. In Epir. διάστρα¹⁾ însemnă unealta de țesut sus zisă. Grupul de termeni din v. grec. διάζωμαι „ourdir, étendre la chaîne d’une toile“. Astfel nu este greu de prins firul semantic al problemei. „Zestre“ a însemnat „ceeace se face în războiu“, țesăturile fără de care nu se poate intemeia o căsătorie. Cine intră într’o casă țărănească unde se află și o fată mare, își dă seama cu ușurință de strânsa legătură dintre *zestre* și „țesături“. Țăranca mamă, vorbind de *zestrea* fetei sale, îți va arăta teancul cu scoarțe, hainele din „lada de *zestre*“ și apoi va vorbi și de altă avere. Probabilitatea desvoltării semanticе dela „lucruri țesute“ la „avere“ ce se dă în genere miresei, se arată îndeajuns de limpede.

¹⁾ V. toate formele citate, în Rohlfs *Graz.*, No. 540, 547, 548 și *Diz. calabr.*, I, 375.

Formal, din **διάστρα* (bază cerută și de corespondentele grecești amintite) s'a ajuns la *dzastră*, iar din pluralul **diastre* la *zestre*. Acest plural este faza veche a cuvântului românesc, cum se înțelege de altfel și astăzi (se zice și *zestri-zestrile*¹⁾). Pe urmă a fost socotit ca un colectiv și de aceea a luat înfățișare de singular *zestre-zestrea*. S'a putut petrece și fenomen analogic după cazuri ca *iese* < *exit*, alături de *iasă*, *țese* < *texit*, alături de dialectul *țasă* etc., prin proces de metafonie, căci aici variantele dialectale se explică normal din fazele *iesă*, *țesă* (cu *-s-e aton>ă*), de unde apoi *iasă*, *țeasă*, *țasă* (comp. *țapă*, *țară*, etc. > plur. *țepe*, *țepi*, *țări* și *teri*). Se poate și invers.

Schimbarea lui (*d)za-* în (*d)ze-* se explică însă și înăuntrul latinei vulgare, prin cazuri ca *jactare-jectare*, *jectus-jactus*, *jnuarius-jenuarius*, *janua-jenua*, etc. (v. REW. s. v. și M. Lübke, *Einführung* 158) în care *j(iod)* a influențat pe *a* următor. Schimbarea s'a mai putut întâmpla și prin influență verbului *în-zestra*, care trebuie să fi fost contemporan cu substantivul. În poziție atonă *dia-* (=ja) devine normal *die-*, *je-* ca în *jenuarius*, etc.).

Și mai probabilă cred această desvoltare în **diestra* prin contaminarea cu sinonimele *tēxere*, *tēxtum*, *tēxtrix*, cu care cuvântul nostru se întâlnea în graiul femeilor țesătoare.

Simbioza între elemente v. grec. și latine se cunoaște din cazuri ca *adeps-adīpis* > *alipes* (in Appendix Probi, 178), *presbyter* (grec. πρεοβύτερος -lat. *prebyter prin influență lat. *prae-bitor*, „Lieferant“; lat. *fēcatum* din lat. *ficatum*, *jecur* + gr. συκωτός „Leber“ (>lat. *sēcotum), etc. etc. (M. Lübke, *Einführung*, 158).

Acest bine cunoscut fapt adaugă și mai multă lumină asupra felului de a trata vechimea elementelor grecești din română. Ele intră în procesul de influență greacă asupra romanității din Italia, de unde trebuie să tragem și noi firele celor mai multe împrumuturi v. grec. ajunse în Dacia, odată cu colonizarea ei.

¹⁾ Pluralul se întrebunează de obiceiu pentru a exprima imaginea colectivului, când e vorba de mai multe „lucruri“ de acelaș fel, trebuincioase omului: fac, cumpăr haine, țoale, vestimente etc. În limba veche rom. întâlnim deseori pluralul *dzestre*, *dzestrele* (in *Pravila* lui V. Lupu, ediț. Longinescu, 545 etc., în *Cazania* lui Varlaam, 288 și în a.). Si dicționarele dau forma de plural ca cea mai curentă.

In aromână lipsește cuvântul *zestre*, dar însoțirea lui de datorom. *argea* (iarăș neexistent în Sudul Dunării) întărește convingerea că și în meseria țesătoriei au pătruns termeni tehnici v. grecești, încă din epoca latinei vulgare și chiar pe pământul Italiei, cum dovedesc urmele înregistrate mai sus.

In familia v. grec. διάζεμαι sunt și derivatele διαστικός adj. „tisserand“, διαστική subst. (subînțeles τέχνη) „l'art de tisserand“.

Pentru a întregi definirea lucrului mai amintim că termenul „zestre“ nu se găsește singuratic la noi, ci în terminologia țesătoriei are un aliat, pe *argea*, care, cum am văzut a însemnat „unealtă“ și apoi „războiu“ (v. capitolul despre „argea“).

Privind chestiunea mai larg, ne aducem aminte că civilizația și cultura greacă au transmis latinei mulți termeni privitori la arte și meserii. Mai cu seamă termeni tehnici au pătruns în Italia, cum era și firesc și cum se poate constata din opera lui Vitruvius.

Mai adăog că procesul trecerii de înțeles dela „unealtă“ la „lucrul“ făurit cu ajutorul ei, este ceva bine cunoscut în istoria limbilor. Cuvânt și lucru se cer studiate alături, în lingvistică. Citez, din terminologia țesătoriei românești pe *canură*, care, dela ideea de „țeavă“ din lat. *canna-cannula* s'a ajuns la aceea de *canură* „firele ce se deapără pe o „canna“ și *cănuri* înseamnă astăzi fire întocmite în formă de jurebii. Tot așa *teară* < lat. *tela* „pânză“, înseamnă în Transilvania și „războiu“.

Toate elementele acestea, folosite ca metodă de cercetare, se strâng în ultima analiză în semantica din *diastra. Aceasta fiind trăitoare în Sudul Italiei și impunându-se prin fonetismul ei, rezolvă, cu temei, originea rom. *zestre* (*dzestre* în v. rom. și în graiurile unde se păstrează *dz-* din lat. *d+ia, -e*)¹⁾.

¹⁾ Nu cred că trebuie să stăruiesc asupra părerii lui Hasdeu *Cuv. din Bătr.* S. I, LIX, LXXX, care, atras de partea formală, a încercat să explice pe „zestre“ din lat. *dexteræ* „făgăduință“. În REW. se înregistrează părerea cu semn de întrebare. S. Pușcariu în *Etym. Wört. d. r. Spr.* n'o admite. În ce ne privește pe noi, nu putem părăsi principiul de a căuta totdeauna un sprijin în limbile sau teritoriile românice, în afară de alte teme-iuri însărate mai sus, pentru înțelegerea „lucrului-cuvânt“. *Dexteræ* n'a lăsat nicăieri vre-o urmă semantică de felul celei închipuite de Hasdeu.

Vechimea cuvântului în Dacia se vede și din împrejurarea că de aici s'a întins, ca un element de cultură tehnică, la Bulgari (*zestra*) și în nord la Ruteni în forma *z'astra*.

Și acum un cuvânt de melancolică privire spre cercetările mai vechi, dela Hașdeu încoace, privitoare la termenii *zestre* și *argea*¹⁾. Acestea n'au putut fi lămurite din două cauze. Pentru *argea* nu s'a analizat cum se cuvine aria lui geografică, în care, cum am văzut, faza anterioară semantică se găsește în Nordul spațiului dacoromân. Privirile filologilor s'au oprit ca amăgite de înțelesul din Muntenia, adecă din cea din urmă margine lingvistică a dacoromânei, unde a ajuns cuvântul la evoluția semantică de „căsuță, bordeiu în pământ“. Lângă el însă mai trăiește și cel de (unealtă) „războiu de țesut“. Această situație, privită în lumina geografiei lingvistice, ne-a înlesnit limpezirea chestiunii discutate aici.

Astăzi nu mai este cu putință să deslegăm astfel de probleme numai prin mijloacele restrânse ale lingvisticei de altă dată. Ele ne fac adeseori să greșim, oricât de ingenioase s'ar părea pările emise, uneori de lingviști cu reputație.

In ce privește pe *zestre*, adăugăm că nu s'a cercetat în deajuns nici „lucrul“ și nu s'a căutat a se găsi cuvântului un sprijin într'o familie înrudită, cum a făcut aşa de spontan și Dl A. Grégoire în nota privitoare la *argea*, pomenită mai sus¹⁾. El n'a avut datele trebuincioase și nici gândul de a cerceta mai de aproape problema, dar sugestia sa rămâne ca o dovadă de pătrundere a faptului lingvistic, izvorâtă din experiența ultimelor metode ale disciplinei noastre.

Pentru noi această intervenție a savantului amintit este de mare folos, fiindcă lovește în scepticismul celor care nu văd destul de limpede problema capitolului privitor la elementele v. grec din limba noastră.

¹⁾ A. Gr. respinge neted originea tracă a lui *argea* (cfr. și C. Diculescu *o. c.*, s. v.).

*Semnificația elementelor v. grec. din dacoromână,
care nu se găsesc în aromână.*

Existența grecismelor în decoromână nu este o curată întâmplare, ci trebuie să aibă o explicație. Alegem, pentru răspuns la întrebare, grupul social al termenilor privitor la preocupările populare pentru magie și farmece. Este izbitoare păstrarea în dacoromână a trei termeni v. grec. din acest domeniu: *amăgi*, *boscoană*, *farmec* (și poate *înșclă*)¹⁾.

Indărâtul acestor trei termeni, ca supt trei titluri de istorie, stă o misterioasă și complicată parte din viața socială și psihică a poporului nostru.

Întâi să privim lucrurile cum se arată ele astăzi. În fiecare sat românesc se află femei sau bărbați, de obicei mai bătrâni, care sunt meșterii, maieștrii medicinii populare. Dar medicina populară înseamnă o complicată rețea de credințe, superstiții, obiceiuri legate și de obiectul concret — leacuri, buruieni, otrăvuri folosite, fie pentru partea sufletească a dragostei, fie pentru vindecarea boalelor, sau pentru a face cuiva un rău, a trimite boale în vitele altora ca și pentru a *desface*, a înlătura răul, boala.

Leacul buruienilor (grec. *pharmacón*) are el putere de multe ori, fiindcă babele cunosc „buruienile de leac“, dar mai puternică se crede magia descântecului. Aceasta este leac sufletesc. Misterul descântecului intră, se închiagă în cuvânt, care capătă astfel valoare dublă, cum s'a întâmplat cu *pharmacón*, în care, azi, abia mai licărește concretul care însoțește „făcătura“ și este vizibil numai în „lucrul“ întrebuințat ca mijloc de vrajă: cap de mort, falca de lup, țărâna dela mormânt iș a. m. d. (V. orice culegere de farmece și descântece). Farmecul este un complex de lucru-idee-credință.

Ceilalți doi termeni sunt cu un grad mai abstracți. A *amăgi* este efectul magiei, al mijloacelor întrebuințate în această practică, încă din vremea veche, greacă, deoarece ἀμαγέω însemna aproape același lucru ca și rom. *amăgi*.

Pe urmă s'a deschis mintea unora și au constatat că de multe

¹⁾ v. DR. III, p. 1019: gr. φελλός etc

ori ce a făcut meșterul mag a fost numai „amăgire“ și cuvântul a pornit apoi să trăiască cu noua lui transformare și evoluție semantică (comp. și *ammagari* „incantare“, în *Diz. calabr.* cit.).

Boscoană are încă înțelesul vechiu de „fascinare“, mijloc de a stârni dragostea, — ori a face, a aduce — un rău, blestem asupra cuiva. Astfel „boscoană“ se cam amestecă semantic cu „farmec“.

Aceasta este astăzi. Dar, cum au ajuns zișii termeni în Dacia, de unde, pe ce cale? De-a-dreptul din Grecia, prin contact etnic-geografic nu se poate explica ușor, fiindcă între Dacia și Grecia lipsește legătura spațială-lingvistică. Cei trei termeni există în toată țara, iar unul (*boscoană*) numai în Transilvania, *dar niciunul în aromână*.

De aceea ne-am îndreptat privirile spre Italia de miază-zi (*Magna Graecia*).

Vechimea graiurilor grecești din Italia de Sud, a dovedit-o Rohlfs cu destule fapte, în studiile citate la locurile cuvenite. Căracterul fonologic, morfologic și sintactic al materialului cercetat, îl duc la concluzia: „le isole linguistiche greche dell’Italia meridionale risalgono direttamente alla colonizzazione della Magna Grecia“ (p. VII).

Un argument pentru această idee care a mai fost susținută și de alții mai înainte (v. prefața) vine acum și din ceea ce am constatat noi aici. Elementele vechi grecești din română, cum s'a putut vedea la fiecare caz în parte, aparțin epocii latinei vulgare. Ele au ajuns în Dacia, pe trei căi probabile, arătate la începutul articolului. Aici mai precizăm că se pot distinge două grupuri. Unul în care intră elementele aflătoare în sudul Dunării și că atare se cade să le numim orientale-românice generale, răspândite în această zonă din primele valuri de romanizare. Din latina vulgară orientală s'a alcătuit în secolele I-II înainte de Chr. și I-II după Chr. o bună parte a structurii viitoarei limbii române carpatice și a dialectelor noastre sudice.

Nu pot după toată chibzuiala mea, să nu disting valoarea particulară a grupului celor care se găsesc astăzi numai în Dacia. Acestea nu pot fi considerate decât ca importate de coloniștii aduși la noi după ocuparea Daciei. Logica lingvistică nu scoate

altă concluzie, chiar dacă istoria nu ne ajută cu destule mărturii în această privință. Ne întrebăm însă dacă un *hârb* oarecare poate avea mai multă valoare, decât un cuvânt care își poartă viața de secole, într-o limbă?

Există totuși semnalări de elemente etnice grecești în Dacia și se cunosc în această privință și câteva inscripții¹⁾. Dar să nu uităm că acei coloniști care vor fi vorbit și grecește sau vor fi avut în graiul lor fenomene lingvistice grecești, erau mai mult oameni din pătura țărănească, păstori, plugari, iar pentru uneltele de lucru, firește și meseriași. Ei se considerau Romani, iar cât despre nevoie de a-și da semne de viață sau de moarte, prin inscripții, aceasta o vor fi făcut pe cruci de lemn ca și azi. Pe lângă aceasta, câțiva termeni păstorești-agricoli etc. din dacoromană (ca *urdă*, *armig*, *doagă* etc.), dovedesc că au trebuit să fie printre coloniști chiar păstori²⁾ din Magna Grecia care, atrași de faima păsunilor și pădurilor din Dacia n'au pregetat să pornească încocace, fie din indemn propriei, fie aduși de marii proprietari. Așa se petrec lucrurile și astăzi în viața păstorească, o spun din experiență, din îndelungate cercetări proprii. (Cfr. și sugestiva lucrare a lui O. Densusianu, *Păstoritul la popoarele românice*, 1913). Când aud ciobanii de un târlaș bun merg de se „bagă” la ei, venind din depărtări nebănuite. Nu putem spune dacă au venit și cu turme din Italia; aceasta s'ar putea afla poate din studiul biologic al rasei oilor dela noi. Cât despre depărtare, să nu ne speriem, căci dela Adriatică la Dunăre, spațiul nu e mai întins ca din județele Brașov-Sibiу până în Crimeea, unde au ajuns atâția oieri Români³⁾. În vremea imperiului nu erau greutățile mai mari ca cele ce li se puteau opune, dincolo de Nis-

¹⁾ V. C. Diculescu *o. c.*, unde se arată monumentele epigrafice arheologice, cu caracter grecesc; cfr. și O. Densusianu *H. d. l. l. r.*, p. 118 și u.

²⁾ Despre influențarea graiului păstoresc din Abruzzi de către Greci, v. Rohlf's *Die Quellen d. unterit. Wortschatzes*, p. 2. După cum spune Enniuss, *Bruttii et osce et graece loqui soliti sunt!*, ibid

³⁾ V. Dragomir, *Vîerni Mărgineni în Basarabia, Caucaz, Crimeia* 1938. T. Morariu, *Păstoritul în Alpii francezi și în Carpați* (cu hartă), 1941. N. Pop, *Contribuționi la viața păst. din Argeș și Muscel și a.*

tru. Înaintarea păstorilor cu turme cu tot, s'a făcut probabil și în etape spre Dunăre și Carpați, dupăcum îi sileau ori nu anii buni sau răi. Din spusele unora și altora, căci păstorii circulă ușor, ei puteau primi povestea despre păsunile Carpaților. Iar aici nefiind vorba de o populație prea deasă, păsunile ca și locurile arabile, trebuie să fi fost ca acum 80—100 de ani în Muntenia, Moldova, etc., când știm — și eu am verificat faptul prin oameni ce au apucat acele vremuri — se puteau ieftin arenda muntejii, iar câmpii pe nimică toată.

Inelnicirea ce o găseau coloniștii în Dacia prin bogăția și largimea pământului arabil și mai ales a păsunilor, a atrăs lume din tot imperiul. Nu numai oficial și organizați vor fi venit coloniștii „ex toto orbe“, ci după ce s'a format currențul, ei au curs mereu spre Dacia, atât cât nu întâmpinău piedeci prea mari. Ritmul acesta cred că a durat multă vreme, chiar supt barbari. Cine cunoaște caracterul păstorilor, înțelege cum se știau strecuți dintr-o parte într'alta, aşa cum se mai întâmplă și azi. Când se aflau la strămoare ajungeau păstorii în serviciu la cuceritori, la care își puteau crește și oile lor, chiar și după ce vechiul stăpân fugă sau se prăpădește. Păstorul scapă de dușman, dându-i gloabă o parte, o dijmă din oi, sau, cum spuneam, rămânând cioban la noui stăpâni. Această elasticitate profesională a făcut să dureze la noi pătura păstorească și să prospereze mai ușor decât cea a agricultorilor, în vremurile de nestatornicie socială și politică. Prin pătorii cred că s'a îngroșat numărul Romanilor din Dacia, chiar din vremea colonizării ei.

Problema aceasta o punem aici numai ca o necesară lămurire momentană a celei lingvistice din studiu. Ea va trebui să ocupe un mare capitol în istoria vieții sociale a Românilor.

Întorcându-ne înapoi, printre adevărurile de mai sus, înțelegem că în Dacia ca și în alte provincii romane au putut veni fel de fel de oameni, cu meserii deosebite, dar mai ales cei care căutau pământ mult și bun, mai bun decât în Italia de Sud, care nici pe departe nu se poate asemăna ca bogăție cu cel din Dacia. Nu vreau să intru și în problema condițiilor sociale din anumite vremuri de pe proprietățile din Italia, care au silvit uneori pe locuitorii de acolo să plece în alte părți ale imperiului.

Istoricii o vor lămuri poate mai bine și desigur mai mult decât s'a făcut până acum.

Din ce știm despre imprejurările dela noi, din documentele ultimelor secole, constatăm că fugarii de pe o moșie pe alta, la depătări mari, n'au putut fi opriți niciodată decât poate în cele mai recente timpuri, cu cele mai perfecționate și multiple mijloace administrative și polițienești.

Ne uităm și vedem astfel de fapte în situația de azi și de ieri a vieții noastre rurale, fiindcă aceasta este continuarea a ceea ce a fost și cu sute de ani în urmă. La fiecare pas, geograful, etnograful, ca și lingvistul care știe că vîeața și limba merg împreună vecinic nedespărțite, observă conservațiuni nesdruncinate de colții timpului. Aceștia rod, dar încet, încet și numai arare ori în salaturi. Lingviști ca de exemplu Meillet, au accentuat acest adevăr, spunând că de multe ori vezi și explici mai bine trecutul din realitățile prezente, decât din datele sarbede pe care, în atâtea probleme, le păstrează istoria.

Așa dar, căile pe care spuneam că au putut ajunge până la noi elemente vechi grecești, apar ca probabilități firești în mișcările factorilor etnografici și lingvistici. Acest material de limbă din sudul Italiei a avut acolo arii mai întinse sau mai restrânse. Unele fapte au iradiat în spații mai largi și s-au răspândit în romanitatea generală, cum se poate urmări în structura acesteia. Studiile românice de astăzi le pun la îndemâna oricui¹⁾.

Rohlfs distinge²⁾ de altfel, în masa elementelor grecești din

¹⁾ Elementele v. grec din limbile românice se pot vedea în dicționarul lui Meyer-Lübke, unde se dă și bibliografia problemei. În indice se cuprind circa 500 elemente de bază v. grecească, din care românești circa 20.

²⁾ V. Scavi, p. VIII, unde formulează concluzia: accingendomi allo studio del materiale raccolto, notai con mia grande sorpresa delle concordanze affatto singolari tra il linguaggio dei Greci di Bova e i dialetti romanzi della Calabria. In seguito: quanto più approfondivo la ricerca di questi rapporti lessicali, tanto più mi persuadevo che le odierne isole greche dovevano rappresentare gli ultimi avanzi di un territorio greco assai più esteso nel medioevo e che il grecismo del Mezzogiorno d'Italia, lungi dall'essere una filiazione del greco bizantino, doveva connetersi direttamente alla

Italia, grupuri de forme care au depășit aria „Magna Graecia“. Între acestea sunt câteva care se cunosc de mult și la noi (precum *cadă*, *doagă* și a.). Unele firește că s-au răspândit pe cale culturală, prin circulație pornită pe deasupra stratului etnic grecesc din Italia, precum sunt termenii creștinești (*boteza*, *creștin* etc.).

Dar cele care se găsesc numai în Sudul Italiei și la Dacoromâni au avut un drum propriu: acela al coloniștilor veniți pe pământul Daciei ocupate. N'am fi cutezat să le caracterizăm pe acestea drept v. grecești, dacă nu ne puteam sprijini pe existența lor într'un teritoriu romanic, de unde judecata științifică le poate aduce spre Carpați. Numai restrânsa legătură lingvistică-etimologică între prototipuri v. grecești și derivatele românești, ar fi lăsat o indoială firească, deși ele s'ar explica totuși normal, după firea limbii noastre. Cum am mai spus în repetate rânduri, numai când descoperim că faptele românești au o concordanță cu semene din alte teritorii românice, putem cu deplină convingere să le declarăm originea ca întemeiată.

Cu aceste criterii va trebui să mai analizăm și alte elemente v. grecești pe care le avem în observație. Cele stabilite până acum ne îndreptățesc să reinnoim afirmarea că am dat adevărata explicare pentru cunoscutul nume *Parâng*, unul din cei mai înalți munți din Carpații Meridionali. Am spus că acesta vine din v. grec., *φάραγγος* (*pharangos*) „groapă, afundătură, prăpastie, circ glacial“. Caracterul de munte cu „circuri glaciale“, „căldări“, al Parângului este bine stabilit de geografi De Martonne și I. Conea (*Bulet. Soc. Geogr.* 1934, v. și *Rev. geogr.* 1941)¹⁾.

Procedând negativ, ar putea cineva să susțină că au venit din sudul Dunării nu numai termeni v. gr. de care vorbim, dar toată averea lingvistică dacoromână, atât de caracteristică și deseori

tradizione autoctona della „Magna Grecia“ (v. documentarea passim și *DR.* III, pg. 56, 1923 și în studiul „Crâmpeie de limbă și viață străveche româneasca, elemente autohtone, greco-latine, v.-germane”, *DR.* III). Prima oară eu am pus problema elementelor v. grec. dela noi, fără să știu de preocupările lui Rohlfs, decât din studiile mari citate (1930—4). Astăzi ele sunt de cel mai mare folos pentru noi.

¹⁾ V. prima explicație în *DR.* III 1090, înregistrată și de C. Diculescu, o. c. p. (495) 103.

fără concordanțe cu graiul aromân! Presupuneri și ipoteze se pot face cu ușurință. Noi, constatănd concordanța cu sudul Italiei, am dedus numai pe temeiul de realități că de acolo a venit un grup de elemente lexicale (prin coloniști direcți), în afară de grosul structurii dacoromâne, care, firește continuă latina vulgară dintre Adriatică și Carpați. După ce Slavii au rupt legăturile noastre cu apusul, dacoromâna a continuat să se desvolte, ca o individualitate geografică independentă. Altfel, ar trebui să presupunem de exemplu că spaniola și portugheza s'au format în spațiul dintre Pirinei și Italia și că tot ce au ele particular, a pierit cu vremea în acea zonă intermedieră. Și tot aşa s'ar putea spune și despre alte limbi românice cu arii asemănătoare pe harta romanității. Asemenea raționament e contrar realităților.

Despre legături vechi între limba română și între Italia sudică și centrală, pe temeiul de concordanțe latine bine lămurite, s'a vorbit de mult. Între alții Densusianu și Bartoli au stăruit mai de multe ori asupra acestui fapt¹⁾.

Prin urmare, judecata noastră se sprijină și pe elemente cunoscute latine care se află izolate în Dacia și în ariile italice pomenite. Dar caracterul particular, care îl arată exemplele v. gr. tratate de noi, apăsa și mai mult în cumpănă. Concordanțele latine între Italia meridională și Dacia s'ar putea interpreta și în înțelesul că elementele, trăitoare astăzi numai în ariile italice restrânse, au putut avea odată acolo o mai mare întindere. Dimpotrivă cele v. gr. izolate în dacoromână nu ne pot îndrepta, cum am văzut, decât în zona italică în care au durat, atâtă vreme, lume și civilizație grecească.

De acolo, unele fapte lingvistice v. gr. cercetate mai sus și mai ales cele din nordul Transilvaniei n'au putut ajunge până la noi, decât odată cu coloniștii veniți după victoria lui Traian, iar nu numai prin mijlocire balcanică.

Cu alt prilej, vom mai înfățișa și alte urme v. gr. din ro-

¹⁾ Cfr și S. Pușcariu, *Et. de linguist. roum.*, p. 15 și u., W. v. Wartburg, *La posizione della lingua it. nel mondo neolat.*, Leipzig 1936 și Die Ausgliederung der romanisch. Sprachräume.

mână, pe care le avem în curs de studiat. Atunci vom cuprinde întreaga problemă într'o analiză mai întinsă¹⁾.

G. GIUGLEA

---

¹⁾ Iată o listă aproximativă a termenilor v. gr., studiați până acum, din limba română, care trebuie cercetați mai de aproape, pentru a le putea distinge epocile și centrele din care au fost împinse spre orientul romanic. La fiecare caz dăm indicațiile bibliografice strict necesare:

amăgi CDDE 52; azimă REW 850; bord DR. III, p. 594—5; broască CDDE 183, Tiktin p. 226; broatec, brotac CDDE 184, Tiktin p. 227, REW 97, Dens. *Hist. l. roum.* I, 199; bumb, bumbăreață DR. III, 625, DR. VII, 528; burete CDDE 199; bute REW 1427; cadă REW 1456; cauc CDDE 294, Dens. *Hist. l. roum.* I, 200, REW 1778; căscă CDDE 282, REW 1738; ceteră CDDE 323, REW 1953; cicoare CDDE 335; cimbru Tiktin p. 350; ciul DR. VII, 245, Rohlf, *Grazit.*, *Scavi* cit., ciumă CDDE 363, REW 2438; coacin, arom. coațin Candrea-Adamescu *Dicf.*; curte REW 2032, CDDE 464; cuteză CDDE 467; doagă CDDE 501, REW 2714; drepneă CDDE 516, REW 2769; drum Tiktin p. 577—8, Dens. *Hist. l. roum.* I, 200; farmec, fermeca CDDE 551, REW 6462; fluier, fluieră REW 3278, DR. III, 588, 590, 587, 594, 1080; giur, jur, împrejur, -ă, înconjură (inconjură) CDDE 923, REW 3938; grunz DR. III, 594, 596, 836; mângâia CDDE 1131; martur CDDE. 1057, Dens. *Hist. l. roum.* I, 88, 201, REW 5385; mărgeă CDDE 1052, REW 5353; mestecăń Tiktin 970, CDDE 1089; mic CDDE 1092, Dens. *Hist. l. roum.* I, 201; mintă REW 5504; murnu CDDE 1173, REW 5684 a; mustață CDDE 1187, REW 5803 a; oarfăń (arom.) CDDE 1274, REW 6105; osânză CDDE 1292, REW 846; papură CDDE 1323, REW 6218; părângă CDDE 1337, REW 6455; Parâng (munte) DR. III, 1090; plaiu CDDE 1400, REW 6564; proaspăt Tiktin p. 1265; putină Tiktin p. 1287, REW s. v.; rânccheză Dens. *Hist. l. roum.* I, 202; sarică REW 7848, DR. V 895; salâmâzdră DR. III 819; sămar REW 7512; scoare REW 7739, Pușcariu Wb. 1556; siră DR. V 390, Diculescu *o. c.* 477; spân Dens. *Hist. l. roum.* I, 202, Tiktin 1470; spuză REW 8166; sterp (v. mai sus); stup REW 8334; știřă Tiktin p. 1499; teacă REW 1699; urdă (v. mai sus); urgie, O D., H. d. *l. l. r.* 202; urmă REW 6112, O. Dens. *l. c.*; zeamă Tiktin s. v., Dens. *l. c.*, REW s. v.